Annus II. - Vol. II Die 25 Octobris 1910. Num. 20.

ACTA APOSTOLICAE SEDIS

COMMENTARIUM OFFICIALE

REGULAE SERVANDAE IN IUDICIIS

APUD

SACRAE ROMANAE ROTAE TRIBUNAL

APPROBATAE ET CONFIRMATAE

A PIO PP. X

ROMAE

TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS

MDCCCCX.

Directio: Palazzo della Cancelleria. — Roma.

Administratio: Tipografia Poliglotta Vaticana. — Roma.

Pretium annuae subnotationis.

Pro Italia, L. **12.** — Extra Italiam, L. **15.**

Unius fasciculi, L. **1.**

« *Bis* fere *in mense* (Commentarium) *prodibit, ac quotiescumque vel necessitas vel utilitas id postulare videbitur* ». (Ex *Commentarii Officialis* ratione, die 29 Octobris 1908 edita).

Annus II. - Vol. II. Die 25 Octobris 1910. Num. 20.

ACTA APOSTOLICAE SEDIS

COMMENTARIUM OFFICIALE

REGULAE SERVANDAE IN IUDICIIS

APUD

SACRAE ROMANAE ROTAE TRIBUNAL

APPROBATAE ET CONFIRMATAE

A PIO PAPA X

Constitutione « *Sapienti Consilio* » S. R. Rotae tribunal in exercitium revocatum fuit iuxta *Legem Propriam*. Haec Sacro Tribunali certam dedit ordinationem et auctoritatem, nec non iudiciales statuit procedendi normas, sed tantum supremas et generales, quae aliqua ex parte mutant veterem stylum seu normas processus S. R. Rotae iampridem consuetas. - Quamobrem RR. PP. DD. Auditores iam ab incoepto suae potestatis exercitio necessitate adstricti sunt statuendi uniformes et constantes regulas, quae singula acta iudicialia moderarentur. Ad hoc frequentes iidem RR. PP. habuerunt coetus, et, collatis consiliis, has regulas condiderunt in iudiciis apud S. Rotam servandas. Quae cum SS. DD. NN. Pio Papae X a me infrascripto oblatae fuissent *die 7 Septembris 1909*, ad experimentum approbatae fuerunt. Nunc iterum a SS. DD. in Audientia *diei 2 Augusti 1910*, probatis nonnullis additamentis, confirmatae sunt, Eademque Sanctitas Sua iussit eas in tribunali S. R. Rotae vim legis habituras; quapropter mandavit, has publicari et promulgari in *Commentario Officiali S. Sedis*, ad praescriptum Constitutionis « *Promulgandi* », *diei 29 Septembris 1909*.

Romae, die 4 Augusti 1910.

M. LEGA, *Decanus*.

TITULUS I.

De introductione causae apud Ponentem, de citatione et dubiorum concordatione.

§ 1.

Quaelibet causa, coram Sacra Rota tractanda, committitur Auditori Ponenti, turni Praesidi, cui competit nonnulla acta iudicialia explere, uti infra explicabitur.

§ 2.

1. Acta et documenta causae, etiam introductae, sive a partibus interesse habentibus, sive a dicasteriis remittentibus vel committentibus, potius quam ad Ponentem, directe ad *protocollum* Sacrae Romanae Rotae transmittantur (*Lex propria*, can. 19).

2. Acta quaelibet iudicialia in causis apud S. Rotam agendis, exarari debent in charta rotali bullata seu sigillum Sedis Apost. referentibus cum inscriptione S. Tribunalis, excepta prima instantia et exceptis quoque scripturis typis aut aliter edendis in scopum defensionis de quibus in can. 25 et 26 (*Lex propria*).

3. In causis, in quibus ad normam cap. IV, *Appendix* (*Lex propria*) concessum fuerit ius exemptionis ab expensis iudicialibus et gratuitum patrocinium, ad acta iudiciaria exaranda non adhibetur charta rotalis bullata, firmo tamen praescripto §§ 207, n. 4 et 218.

§ 3.

1. Officialis conficiendis tabulis addictus taxam exiget, uti in *Appendice De taxatione expensarum*, cap. I, n. 3 (*Lex propria*), exposcens ut acta et documenta sibi exhibeantur in fasciculum collecta, proprio elencho munita, et numeris distincta.

Super fasciculo indicetur:

1. titulus causae seu nomen Ponentis et dioecesis, ad quam pertinet causa, eiusque obiectum seu argumentum;

2. nomen et cognomen partium, nec non procuratorum, si aderint.

§ 4.

1. Officialis praedictus curabit ut procurator vel advocatus legitimum habeat mandatum *ad lites*.

2. Regula generalis esto, nisi aliqua obstet difficultas, exigendum esse, ut mandatum concessum sit expresse pro lite apud Sacram Rotam dirimenda.

§ 5.

Quum Officialis tabulario addictus ***positionem*** eiusque documenta in appositos libros iam bene disposita retulerit, haec ad tribunal Sacrae Rotae pertinere censentur.

§ 6.

1. Positione in tabularium relata, et signatis super eadem numeris iam in protocollo notatis, Officialis eandem exhibebit Dño Decano, qui decreto statuet turnum ad causam dirimendam competentem, iuxta normam canonum 19 et 12 (*Lex propria*).

2. Formula decreti erit sequens:

« *R. P. D. N. N.* (Nomen Praesidis turni et titulus causae).

N. N. actor vel appellans...

Adversus - N. N. vel decretum vel sententiam Die... Mense... Anno...

Videntibus RR. PP. DD. N. N. et N. (Praeside turni) *Ponente* ».

§ 7.

1. Formulae, quae in his regulis proponuntur, vim habent *directivam* et non *praeceptivam*, et fas erit easdem etiam italico aut gallico sermone redigere, si partes careant advocato aut procuratore.

2. Pariter transgressio regularum procedurae, quae hic statuuntur, effectum minime habet invalidandi actum, nisi id expresse et taxative sanciatur.

§ 8.

Designato turno, Praelatus Decanus positionem remittet Officiali addicto conficiendis tabulis, qui relato in acta decreto, statim per Officialem distributorem illam transmittit Praesidi turni statuti ad normam can. 19 (*Lex propria*).

§ 9.

1. Praeses turni designati, seu antiquior (can. 12, § 4) excepto casu indicato in § 6 eiusdem can. 12, « *Per se est etiam Ponens seu Relator causae* » (can. 21). Attamen « *iusta accedente ratione declinandi hoc officium* » (can. 21), interrogatis ceteris de turno Auditoribus, iste potest, speciali decreto, officium Ponentis committere alteri ex ipsis. Huius decreti formula erit sequens:

« *Die... Mense... Anno...*

NN. subscriptus Ponens causae, auditis ceteris PP. de turno, committit proprium Ponentis munus NN. qui acceptavit; idque ad normam Can. 21, Legis propriae.

(Nomen Praesidis turni a Decano designati) ».

2. Si causae commissio facta sit *dumtaxat pro voto* (can. 19, § 2), de causa *vident omnes et votum proferunt*, nisi aliud expresse caveatur in rescripto commissionis.

§ 10.

1. Si quis Auditor, aut infirmitate aut alia iusta causa impediatur quominus partem in turno habere possit, ei Praelatus Decanus substituit alium Auditorem, ad normam can. 12, § 5.

2. Hoc autem fit vel *ex officio*, vel etiam *ad instantiam partis*, et decretum debet notificari.

§ 11.

1. Ista decreta Praeses turni aut Decanus illico nota faciet officiali tabulario addicto, ut ab eodem in acta referantur.

2. Decreta aut rescripta autographa in actis asservanda, subscripta sint oportet a Ponente vel a Decano, a quo prolata fuerunt.

§ 12.

1. Omnia acta ad Ponentem spectantia, non exclusis iis, quae necessario requirunt Praelati subscriptionem, possunt etiam peragi a studii Adiutore, qui excepto casu contrariae dispositionis ex parte Ponentis (can. 3, § 2, *Lex propria*), eumdem pro suo munere repraesentat. Idcirco in singulis posterioribus articulis, quando fit mentio de Ponente, comprehenditur etiam Adiutor studii, nisi expressis verbis, aut saltem implicite, excludatur.

2. Acta, quae semper requirunt Ponentis subscriptionem sunt: dubiorum concordatio, facultas typis edendi folia numero maiora quam lex concesserit, et rescripta, quibus Ponens admittit appellationem ad turnum ipsius Ponentis (§§ 82-95) vel ad alium turnum (§ 235).

3. Formula in dubiorum concordatione a studii Adiutore adhibenda erit sequens: « (Praemissa indicatione nominis R. P. D. Ponentis et causae tituli) *Obtinuit et N. N., Adiutor a studiis Domini Ponentis, de consensu partium mandavit disputari infrascriptum dubium... et destinavit diem...* ». Actus a partibus subscribitur, et deinde studii Adiutor illum Ponenti subscribendum exhibet, nisi habuerit facultatem subscri-

bendi dubium, quo in casu, subscriptioni Adiutor a studiis adiunget: *de mandato speciali Dñi Ponentis.* Circa autem dubiorum concordatorum mutationem serventur quae statuuntur in § 33.

4. Quaedam acta, ut expensarum taxatio habitarum in peritiae confectione aut in testium productione, aestimanda prouti praescribit *Lex propria* (*Appendix* cap. I), num. 6, vel expensarum, aut mercedum taxatio, quae locum habere debet inter partes contendentes, et inter partes earumque advocatos et procuratores, in executionem sententiae, commissa intelliguntur studii Adiutori, qui hisce incumbere debet, nisi expresse Ponens aut turnus sibi reservaverit eiusmodi negotii tractationem.

5. Adiutor subscriptionem apponens decretis, post proprium nomen semper qualitatem suam adiunget, consueta formula, quae, pro decretis, latina lingua exaratis, erit: *Adiutor a studiis.*

§ 13.

1. Delegatio aut directe a Praelato Auditore, aut eo mandante, a suo studii Adiutore facta Adiutori a studiis alterius Praelati, effectum habet reddendi validum et iuridicum actum ab Adiutore delegato positum; at haec fieri non debet, nisi ex gravi necessitate.

2. Delegatio in scriptis exhibenda est et in actis asservanda. - Nota fiet partibus interesse habentibus, antequam compleatur actus, in quo habitae delegationis fiet mentio.

§ 14.

1. Ponens, si aliquod documentum aut notitia facti deficiat in actis, documenti exhibitionem aut facti notitiam exquirit, sive ante, sive post dubiorum concordationem.

2. Hoc pro diversitate adiunctorum pluribus modis fieri potest:

a) vel vocando partem aut eius procuratorem seu advocatum, ut opportunas dent explicationes, aut quaesita documenta exhibeant, et ad hunc finem fit decretum « *Vocetur orator aut advocatus seu procurator pro audientia diei...* »;

b) vel in scriptis ad calcem positionis, aut in folio positioni inserendo, explicatur ratio huius vocationis, communicanda ab ipso officiali, quo in postremo casu post formulam « *Vocetur....* » addatur « *iuxta mentem intus in folio expressam* ».

3. Convocationis mandatum ad notitiam partis aut eius procuratoris deducendum est vel directe a Ponente, vel per Officialem addictum

tabulis conficiendis, qui a Ponente monitus, de eius mandato, partem aut procuratorem doceat.

4. Quando pars neque praesens est in Curia, neque suum habet procuratorem, tunc a Curiis dioecesanis aut ab alio Officio expetitur mandati executio; id autem fit per epistolam vel decretum, cuius Ponens redigit formulam, in qua (praemissa indicatione diei) in primo casu praescribit: « *Scribatur Episcopo..... Archiepiscopo iuxta minutam* »; in secundo vero casu: « *Idque* (vel *decretum hoc*) *notificetur Episcopo... Archiepiscopo... etc.* ».

5. Quaesitae explicationes seu elucidationes dubiorum non debent inservire ad renovandas *orales informationes*, quas *Lex propria* can. 30, prohibuit, sed simpliciter ad complenda acta et exquirenda documenta, quae erunt fundamentum defensionis scripto conficiendae et elucidationum oralium, quae ante definitivam sententiam dari poterunt in discussione orali aut turno, aut rotali collegio, iuxta normam § 67 et seqq.

§ 15.

1. Officialis tabulario addictus quamprimum positionem deferet ad Notarium scriptorem, cuius est epistolae aut decreti transcribere exemplar ad Curias vel ad certum Officium transmittendum et hoc, a Ponente deinde subscriptum, mittetur ipsius Notarii subscriptione munitum, nec non sigillo tribunalis.

2. Si exemplar transcriptum parti interesse habenti remitti debeat aut eius procuratori *pro notificatione*, requiritur dumtaxat, pro fidelitate exemplaris, subscriptio Notarii, et tribunalis sigillum.

§ 16.

Introducta causa ut in superiori § 5, pars diligentior citationem conficit, qua partem adversam in ius vocat pro concordatione dubiorum ad normam can. 23, § 1 (*Lex propria*).

En formula:

Ex. gr. - *Romana - Subsidii.*

R. P. D. N. N.

Die ... Mense ... Anno ...

Subscriptus instat, ut citetur (vel *citentur*) *N. N. degens* ... (vel *degentes*) ... *ad comparendum sive per se, sive per procuratorem legitime constitutum* (verba: *sive per se, sive per procuratorem legitime constitutum* omittuntur, quando citatur Promotor iustitiae aut vinculi Defensor) *coram R. P. D.... Ponente, vel eius studii Adiutore in aedibus.* ... (vel *in*

sede tribunalis S. Romanae Rotae) *die et hora... determinandis ad concordandum de dubio disputando* (vel *de dubiis disputandis*), *sin minus ad videndum subscribi infrascriptum* (vel *infrascripta*); *nec non destinari diem, qua habebitur turnus rotalis pro tractatione causae de qua agitur, et super praemissis fieri decretum.*

Instante N. N. pro quo procurator...

Dubium (vel *Dubia*) ... ».

§ 17.

Ponens, aut eius Adiutor a studiis, exigere debent ut citationis actus et singula exemplaria redigantur in charta bullata, ad normam § 2, n. 2 et 3.

§ 18.

1. Ponens aut eius Adiutor, si legitimum sit procurationis mandatum, super supplici libello, exhibito a procuratore aut ab ipsa parte, designant tempus et locum comparitionis, sequenti decreto:

« *Die ... Mense ... Anno ...*

Citetur (vel *citentur*) *N. N. ad comparendum sive per se, sive per procuratorem, hora ... die ... mense ... in aedibus ... vel in sede tribunalis etc., ad effectum, de quo in precibus.*

N. N. Ponens ».

2. Si pars petat et Ponens id expedire existimet, potest citationis decretum redigi italica lingua, aut etiam gallica.

3. Ponens, pro suo prudenti arbitrio, assignabit comparitionis terminum.

§ 19.

1. Textus autographus citationis asservatur in actis, et parti adversae dumtaxat transmittitur exemplar citationis decreti, per Notarium conficiendum, adhibita sequenti formula:

« *R. P. D. N. N.*

Die ... Mense ... Anno ...

Citetur N. N. ... ad comparendum, sive per se, sive per procuratorem, hora ... die ... mense ... in aedibus ... (vel in sede tribunalis) ad concordandum etc. » - referendo textum petitionis acceptatae a Ponente in actu citationis, et ipsa dubia et nomina instantium, exceptione facta pro clausula: *et super his fieri decretum.*

2. Deinde tot exemplaria decreti citationis fiunt, et haec omnia Tribunalis Notarii subscriptione munita, quot sunt personae in ius vocandae. In textu autographo ad calcem adnotabitur numerus exemplarium, quae tradita fuerunt.

§ 20.

1. Quum citandus sit Episcopus, aut Emus Cardinalis decretum redigetur ad instar epistolae, iuxta sequentem formulam, subscriptae a Ponente et Notario: *Ego infrascriptus... S. Romanae Rotae Auditor in causa Ponens, Tibi notum facio institisse NN. ... ut Amplitudo Tua,* vel *Eminentia Tua in ius vocaretur* (vel *iterum in ius vocaretur,* si res est de secunda citatione) *coram infrascripto Ponente, vel eius studii Adiutore ad concordandum de dubio ..... Quamobrem decretum edidi, quod per praesentes Tibi communico, ad effectum ut, nisi legitima causa excuseris, excusationis causa per litteras significata, compareas vel per Teipsum, vel per procuratorem coram me infrascripto Ponente, vel studii Adiutore die ... hora ... in aedibus ... vel in sede tribunalis ad concordandum ... Dum haec Ampl. Tuae defero, Tibi omni bona et fausta a Deo adprecor ... addictissimus famulus ...* ».

2. Si eiusmodi litterae dandae sint Emo Cardinali in praescripta formula post verba - *quod per praesentes Eminentiae Tuae communico ad effectum* - haec mutantur - *ut vel per litteras respondere digneris praesenti instantiae vel per procuratorem compareas coram ... Dum haec Eminentiae Tuae refero, S. Purpuram deosculor et permaneo ....*

3. Quamobrem edito consueto decreto « *Citetur ...* » addatur: « *Episcopo vero, aut Emo Cardinali, notificetur decretum in consueta forma litterarum* ».

§ 21.

Si mutandum sit obiectum citationis, ea pars tantum formulae citationis, mutatur, quae refertur ad eiusdem finem. Hoc modo dicetur: « *ad videndum mandari eligi peritos ad effectum computandi ... ad videndum mandari examinari testes in Curia dioecesana N. ... ad videndum mandari aperiri peritiam, taxari mercedem pro perito et pro summa taxata expediri mandatum contra citatum, iuxta rescriptum S. H. Ordinis, nec non mandari procedi ad ulteriora ...* vel *ad videndum mandari taxari functiones et expensas in causa peractas et pro summa taxata expediri ordinem executorium ...* vel *ad videndum declarari incidisse in poenas, in praecepto* (vel *in Const.* Apostolicae Sedis) *contentas, etc. ..* ».

§ 22.

Audientia Ponentis, in qua nempe Auditor Ponens aut eius Adiutor a studiis dant operam explendis singulis actis iudicialibus, locum habebit diebus determinatis, bis in hebdomada. Notarius tabulario addictus, per appositam tabellam in tribunalis cancellaria affigendam rem notam faciet.

§ 23.

Audientiae *de turno* nuncupatae, pro quovis turno bis in mense ordinarie habebuntur, scilicet in prima et secunda medietate singulorum mensium. Harum rationem habebit Ponens in determinanda, ut moris est, audientia turni, de qua in can. 24, §§ 2 et 3 (*Lex propria*).

§ 24.

1. Si pars in ius vocanda, Romae domicilium habeat, aut a procuratore repraesentetur, citatio transmittitur per manus apparitoris.

2. Apparitori pro exhibitione cuiuslibet citationis, actorum notificatione, aut intimatione facienda vel ipsi personae vel alteri pro eo in loco eius commorationis, debetur dimidium libellae italicae. Quando autem ista acta *ex officio* denunciantur sive a Tribunali, sive a Promotore iustitiae, sive a Vinculi Defensore, haec taxa ordinarie non debetur; attamen Ponens mandare potest ut taxa praecipiatur a summa iam deposita a parte, in cuius favorem acta praedicta decreta fuerunt, salvo iure eandem taxam repetendi, quando expensarum iudicialium fiet definitiva computatio.

3. Quoties pars in iudicium vocata neque suum procuratorem habeat, neque in Urbe commoretur; et ad eius commorationis locum facile non sit aut opportunum mittere tribunalis cursorem, citatio per officium tabellariorum remittetur Curiae ab Officiali distributore, ut eandem, *servatis servandis*, parti conventae transmittat. Transmissionis epistola *commendanda* est, et fides factae expeditionis asservanda in actis: id autem observari debet sive epistola *ex officio*, sive ad instantiam partis transmittatur. - Verum Ponens pro suo arbitrio permittere vel iubere potest, ut non ope Curiae sed directe epistolam officialis distributor remittat parti conventae per officium publicum tabellariorum cauto tamen quod in actis constet de facta traditione; et hoc obtinetur per schedulam quae traditionem testetur factam, quaeque italice vocatur: *ricevuta di ritorno*.

4. Quando ignoratur locus habitationis partis conventae, editur citatio per edictum, et decretum citationis inseri potest in *Commentario Officiali* Sanctae Sedis, non exclusis aliis modis, qui ad finem tutius et efficacius obtinendum inserviant.

§ 25.

1. Cum citatio aut quilibet alius actus notificandus sit ab apparitore, seu cursore, hic non modo super textu autographo, sed etiam

super exemplari notabit diem, nomen personae, cui remiserit exemplar, eiusque domicilium, nec non apponet suam subscriptionem. Super textu autem autographo ita scribetur: « (Data...) *Io sottoscritto Cursore ho notificato copia simile al presente originale al Signor NN. domiciliato in Roma Via... consegnandola nelle mani di NN., domestico, che s'incaricò della consegna dell'atto. NN. cursore del tribunale della S. R. Rota* ».

2. Super exemplari, aut exemplaribus, cursor eamdem faciet relationem, excepta sequenti variatione: « *Ho notificata la presente copia conforme al suo originale,* etc. ».

§ 26.

1. Elapso citationis termino, quodcumque sit eius obiectum, ut in § 21, si citatus, qui non repraesentatur a procuratore vel advocato, non compareat, neque iustam adducat suae absentiae causam, pars adversa potest illius contumaciam accusare, dummodo locum habuerit secunda citatio, aut intimatio, sicut in sequenti paragrapho.

2. Ponens, pro suo prudenti arbitrio, potestatem habet:

a) vel secundam citationem edendi, addita comminatione, quod si citatus non compareat, iudicium continuabitur, declarata contumacia;

b) vel intimationem seu notificationem faciendi, ut in § 30, n. 1.

c) Notificatio vero vel intimatio fit praefigendo terminum, quo perdurante, expectatur an forte pars validas adducat rationes, ut oppositionem faciat actui iam expleto et purget suam contumaciam (can. 24, *Lex propria*).

3. Cavendum erit, ne nimis longa dilatio concedatur in prima citatione transmissa parti non repraesentatae, quum magis expediat terminum in altera protrahere, in qua comminatio exprimetur, *ad ulteriora, elapso termino, procedendi,* declarata contumacia.

4. Secundae citationis formula eadem erit ac prima. Dumtaxat post verba « *NN. instat ut citetur* », addatur: « *pro secunda vice* », et in Ponentis decreto ad calcem, post alia: « *in aedibus* (vel *sede*) » addatur: « *cum declaratione quod si non obstante secunda citatione, pars non compareat, dubiorum formula ex officio statuetur, et iudicium in eius contumacia continuabitur* ».

5. Si vero agatur de Episcopo vel de Emo Cardinali haec mutantur in formula litterarum: « *cum declaratione quod si non obstante hac secunda citatione Amp. Tua vel Eminentia Tua neque respondeat neque compareat ad normam primae citationis dubiorum formula ex officio statuetur et iudicium, in eius absentia continuabitur* ».

6. Effectus *declaratae absentiae,* hoc in casu, est ut praeventus cen-

seatur iuri suo renunciasse et se remisisse iustitiae sacri tribunalis. Attamen dubiorum concordatorum formula ei notificanda erit.

7. Quod si neque post secundam citationem pars compareat, Ponens, attenta accusatione partis quae comparuit, suo decreto contumaciam declarabit, formulas dubiorum proponet, et determinabit diem rotalis audientiae. Contumacia potest etiam declarari *ex officio*.

§ 27.

Quoties Ponens opportunum non ducat secundam citationem concedere, regulam generalem sequitur, nempe quod in actis iudicialibus expletis *non praesente parte*, quando haec prius non fuerit contumax declarata, relativum decretum semper muniet clausula: « *non praesente parte et notificetur*, vel *cum intimatione* ..... »; quamobrem parti datur notitia de eodem actu, ut si casus ferat, intra tempus utile possit illum impugnare.

§ 28.

1. Si procurator legitime constitutus ab actore aut a reo, citatus non compareat, ei non datur secunda citatio, sed fit intimatio actus aut notificatio, assignato congruo termino ad comparendum vel ad respondendum, quo frustra elapso, declaratur contumax.

2. Adversus procuratorem contumacem non secus ac contra ipsam partem contumacem proceditur ad normam § seq.

3. Adversus procuratorem qui negligentiae aut fraudis reus, qualicumque ex causa, ob non adimpletas obligationes, vi mandati procuratorii, etsi gratuito susceptas, suum clientem graviter laeserit, applicari possunt remedia disciplinaria, ad normam can. 46 (*Lex propria*). Tunc cavendum erit ne pars indefensa in iudicio maneat, vocato etiam, prouti casus ferat, in causam Promotore Iustitiae, ad normam § 97.

§ 29.

1. Semel declarata contumacia, huiusmodi decretum ab apparitore denunciatur vel ipsi *personae* aut alteri pro eo in *loco eius commorationis*, ad normam § 25. Posthac quaecumque acta, sententiae aut decreta, durante litis periodo prolata, parte absente, censentur tamquam habita in contradictorio; etsi citatus non compareat in posterioribus audientiis, nullus alius actus vel decisio intimabitur aut notificabitur eidem, utpote contumaci, excepto decreto concordationis dubiorum, quod semper notificari debet.

2. Pariter notificanda erit quaelibet petitio, aut reconventio non

significata in prima citatione, praefixo congruo termino ad respondendum.

3. Si contumax, durante iudicio, compareat, causam *in statu et terminis,* in quibus reperitur, acceptare debebit, excepto casu quo, promoto contumaciae incidentali iudicio, ab eadem possit se purgare.

§ 30.

1. Formula, quae exequitur decretum *cum intimatione,* est simplex et constans, quia per hanc datur notitia de actu expleto aut explendo « *Intimetur N. N. procuratori quod dominus Ponens die ... in sede tribunalis processit ad dubiorum concordationem, instante N. N. parte adversa ... aut procedet ad testium examen ...* ». E contra, decreto notificando praemittuntur sequentia verba: « *Notificetur N. N. quod die tali,* etc. » et sequitur integer textus decreti. Si vero agatur de notificanda petitione exhibita, fit eiusdem breve summarium et innuitur, iudicem notificationem adversae parti fieri statuisse. - Utrumque decretum sive *intimationis* sive *notificationis* charta conficietur rotali bullata a Notario subscriptum, et tribunalis sigillo munitum.

2. Formula accusationis *contumaciae* vel *absentiae* in vim § 26 n. 6 haec est: « *Die ... mense ... anno ... comparuit N. N. ... et expectata hora praefixa diei ... mensis ... anni ... et dimidia parte horae immediate sequentis signata* (vel *pulsata*), *attenta ... citatione ... et notificatione aut intimatione, accusavit contumaciam,* vel *absentiam, partis N. N. ... et protestata est, petens ut, non obstante dicta contumacia,* vel *absentia, procedatur ad ulteriora ...* ». Ponens consuetum edit decretum: - « *Obtinuit et Dominus mandavit procedi ad ulteriora* ». - et ad normam praecedentis paragraphi, parti contumaci tale decretum notificabit, addens actui declarationis contumaciae, *et notificetur;* quocirca Notarius scriptor notificat decretum iuxta consuetam formulam.

3. Declarata *contumacia* vel *absentia* formula decreti, quo proceditur ad dubiorum contestationem, erit sequens: « *Attenta unica* (vel *duplici*) *citatione N. N. intimata sub diebus ... mensis ... anni ... cum denunciatione quod si non compareret, nihilo secius in eius contumacia dubiorum formulae et dies audientiae turni statuerentur, attenta accusatione et declaratione contumaciae* vel *absentiae, facta die ... mense ... anno ..., Ponens infrascriptus mandavit proponi causam sub dubiis infrascriptis, et destinavit turnum diei ... praesente tantum una parte NN. vel eius procuratore NN. et notificetur* ».

4. Quando exaratum non sit formale decretum declarationis contumaciae, aut absentiae hoc inseri potest in decreto, quo concordantur

dubia, aut alius actus iudicialis ponitur aut instruitur hoc addito quod, *attenta unica vel duplici citatione aut intimatione, declaratur contumacia* vel *absentia. Exinde Ponens,* etc. ... Cavendum tamen est, ne desit praescripta *notificatio.*

5. *Congrua congruis referendo,* hic processus servetur, et adhibeantur formulae consimiles, depromptae e subiecta materia, in multimodis incidentibus, quae comitari possunt causae evolutionem, quaeque seiungi non debent ab integro et fideli contradictorio.

§ 31.

1. Ea die, qua pars diligentior comparuerit ad concordanda aut proponenda dubia, Ponens, post expletam eorumdem concordationem, determinabit quae pecuniae summa et a quonam solvenda sit, tamquam depositum iudiciarium pro expensis iudicialibus (*Appendix - Lex propria - cap. I, n.* 7); et etiam *ad cautionem* pro decretorum, aut rei iudicatae executione, si Ponens id opportunum duxerit.

2. Deponenti tradetur syngrapha receptionis summae depositae, cuius aut exemplar a Notario redactum, aut ipsum ***autographum*** in actis servabitur.

3. Decretum praescribens depositum exaratur in ipso actu contestationis et concordationis dubiorum. Ut autem ad depositi executionem deveniatur, Ponens in actorum fasciculo, qui immediate transmittendus est officiali addicto tabulis conficiendis, sequens ponet decretum: « *Folium concordationis dubiorum uniatur actorum fasciculo et fiat depositum summae, uti in decreto* ».

4. Quando conveniens sit, rem pertractare aut causam instruere sub *secreto,* Ponens aut Iudex Instructor appositum decretum conficiet, praescribendo: « *Causa sub secreto agatur* - aut - *pars N. N. et eius procurator iuramentum dent de secreto servando* » - et hoc iuxta formulam ab ipso Ponente aut Iudice Instructore praescribendam.

§ 32.

1. Si partes compareant et singulae quoad dubiorum formulam et diem audientiae consentiant, quin Ponens aliquid excipiat, hoc conficitur decretum: « (indicato causae titulo et die) *Obtinuit* (scilicet instans, quod petierat, obtinuit); *et mandavit Dominus Ponens disputari dubium infrascriptum ... et destinavit turnum die N. N. altera parte praesente* vel *partibus praesentibus* aut *eorum procuratoribus ... - N. N. Ponens* ».

2. Partibus non concordantibus, Ponens, non autem eius studii Adiutor, potest nihilo secius proponere ex officio formulam dubiorum,

quae disputanda sunt, et decretum ita exaratur: « *Obtinuit, et Dominus, non concordantibus, vel altera non consentiente in formulam dubiorum, ex officio mandavit disputari ... partibus praesentibus* ».

3. Si partes non conveniant in formula dubiorum aut circa diem propositionis causae, aut Ponens proposita dubia minime acceptet, neque ad dubiorum concordationem *ex officio* procedat, quaestio ad turnum remittitur, et id locum habet etiam in casu, quo partes appellationem a dubio concordato *ex officio* interponant, de qua incidentali quaestione agit can. 24 (*Lex propria*). Quum autem in tali casu requiratur specialis procedendi modus, servandus etiam in decisione aliorum incidentium, de hisce dabitur certa regula in sequenti Titulo III.

4. Actus concordationis dubiorum subscribetur a partibus et a Ponente, ad normam § 12, n. 3.

§ 33.

1. Facta dubiorum concordatione, sive a Ponente, sive a turno, formula mutari nequit, nisi per decretum Ponentis aut turni, prout alteruter illam statuerit.

2. Mutatio autem dubiorum fit vel ad *instantiam* unius ex partibus aut Promotoris iustitiae, aut Defensoris vinculi, audita etiam parte adversa vel *ex officio* a Ponente aut a turno, promota quaestione incidentali et citatis partibus. Hoc autem servandum est etiam in casu, quo Ponens aut turnus *ex officio* determinaverit formulam dubiorum, partibus discordantibus (can. 24, *Lex propria*).

3. E contra, dies causae decisioni statuta, mutari potest *ex officio*, quin praecesserit petitio unius ex partibus, et non obstante earum oppositione, ad normam § 66.

§ 34.

1. Ponens curabit a partibus omnem curam, diligentiamque adhiberi, ut dubia in audientia concordentur, et ad turnum non remittantur; nam haec concordare facilius est Ponenti, quam turno.

2. Si pro concordatione dubiorum deficiant necessaria documenta, Ponenti fas est, etiam *ex officio*, dilationem concedere, ut eorumdem formula determinetur cum plena causae cognitione.

3. Est in facultate Ponentis differre diei determinationem pro discussione causae, si huic, ex controversiae adiunctis, dies neque probabiliter certa assignari possit.

§ 35.

1. In appellatione a sententia rotali ad alium turnum, formula haec erit: « *An sententia rotalis sit confirmanda, vel infirmanda in casu* ». Si

petitio fiat, ut turnus sententiam incidentalem revocet, adhibeatur formula: « *An sit standum, vel recedendum a decisis in casu* ».

2. Si appellatio fiat a sententia alterius tribunalis, non adhibetur formula: « *An sententia sit confirmanda vel infirmanda* », sed in quaestionem adducitur ipsum meritum quaestionis appellatae, ex. gr. « *An constet de iure patronatus in casu* ». Tunc autem apprime advertendum est, ne dubium limites sententiae appellatae excedat, secus enim non amplius esset competens S. Rotae tribunal, ad normam can. 14-17 (*Lex propria*).

3. Si autem sententia appellata tribunalis inferioris ob nullitatem impugnetur, formula erit sequens: « *An constet de sententiae nullitate in casu* ».

§ 36.

Si in his actis explendis post concordationem dubiorum altera pars non sit contumax, sed tantummodo absens, tunc fit ei intimatio sequenti formula: « *R. P. D. NN.* (Indicatio tituli causae et diei). *Intimetur NN. ex adverso principali, vel eius procuratori NN. qualiter Dominus in prima audientia omnino edet decretum ... vel excutiet testes ... et ideo citetur ad contradicendum, si et quatenus, etc. ... alias, etc. ... Instante NN. principali sive, ... Notarius* ».

§ 37.

1. Si causa ante vel post dubiorum concordationem, apte non proponeretur instructa, ita ut opus esset, aut per testes, aut per iusiurandum, aut per peritiam, aut per interrogationes proponendas partibus, aut per quaevis alia media, novas probationes obtinere, officium Instructoris causae a Praelato Decano committetur Auditori alius turni, firmo remanente Ponente iam designato, iuxta normam can. 22 § 2 (*Lex propria*) et iuxta §§ 101 et seq.

2. Decretum Domini Decani, quo deputatur Instructor, et processus ratio praescribitur, potest provocari a Ponente vel *ex officio* vel *ad instantiam partium* vel in executionem *rescripti commissionis*.

§ 38.

1. Si ex actis instantiae iudiciali praeviis, et praecipue ex discussione, quam partes habuerunt ad concordanda dubia, Ponens perspiciat, nec difficile, nec infructuosum esse concordiam experiri inter partes, hanc debet eisdem consulere, viam sternens ad concordiam. Haec autem unice decerni potest a turno, cui res a Ponente remittetur.

2. Si turnus proponat concordiam, aut propositam acceptet, fit decretum: « *Placere de concordia et ad D. Ponentem iuxta mentem* ». Mens autem significat Ponenti conditiones servandas in concordia ineunda, eaedemque, nisi turnus has secretas manere decernat, debent partibus interesse habentibus manifestari.

3. Facultates turni aut Ponentis hac in materia repetuntur a communi, aut speciali iure circa *alienationes* aut *transactiones*.

§ 39.

1. In causis criminalibus et in iis quae natura sua ordinem et bonum publicum respiciunt, tribunal *primae instantiae*, quoad ordinem stricte iudicialem, nequit repraesentari a procuratore aut advocato proprio, sed ordinem et bonum publicum defendet Promotor iustitiae apud S. Rotae tribunal.

2. Si iudicium secundae aut ulterioris instantiae instituatur a Promotore iustitiae (qui vulgo nuncupatur *fiscalis*) Curiae sententiam proferentis, istud a Promotore iustitiae S. Rotae continuabitur, qui *instat apud Ponentem, ut citet partem appellatam,* et in posterum si opus sit, petit, ut Ponens a Promotore seu *a fiscali* Curiae ulteriores notitias aut elucidationes, meritum rei respicientes, exquirat.

§ 40.

1. Attenta natura *actionum popularium ex bono publico* institutarum, quum eiusmodi causae agitantur, potest constitui procurator, qui apud S. R. Rotam repraesentet aut parochiam, aut mensam episcopalem, aut in genere iura entium vel publicarum administrationum, aut quamlibet iuridicam personarum societatem, aut aliquem fidelem, sibi proponentem, vigore dictae actionis, bonum publicum tueri.

2. Circa legitimitatem aut admissionem talis Procuratoris, in singulis casibus Ponens cognoscit et iudicat, praehabito etiam, si oporteat, voto Promotoris iustitiae.

3. Iste procurator documenta et allegationes iuxta regulas communes adducere valet; eius vero deductiones et animadversiones exhibendae sunt *Promotori iustitiae* (si causa non sit criminalis) ante statutum tempus pro mutua defensionum traditione, uti praescribit § 46. Promotor iustitiae his deductionibus, si eas iudicet pro tuenda iustitia sufficientes, potest adhaerere, declarans se nihil habere, quod addat.

4. Quum agitur sive de dubiis concordandis, sive de aliquo incidenti dirimendo, Promotor iustitiae, apud Ponentem citat hunc procuratorem, non secus ac alios.

§ 41.

1. In causis criminalibus, in quibus, accusante Promotore iustitiae, hoc intenditur, ut applicentur poenae ecclesiasticae contra delinquentes, admittitur accusator privatus aut eius procurator, qui vi canonicae actionis popularis, agit tamquam adhaerens Promotori iustitiae ad tuendum spirituale fidelium bonum, et ad faciliorem reddendam veritatis inquisitionem et iustitiae administrationem.

2. In his causis Promotor iustitiae non gaudet privilegio cognoscendi in antecessum defensiones adversariorum, uti cavetur in § 47; hinc suas scriptas deductiones exhibere tenetur, etiam prius quam pars adversa suas illi notas fecerit.

§ 42.

Promotori iustitiae competit causis interesse, quoties id exigat eius officii ratio, aut ad interessendum vocetur a Ponente aut a turno sive *ex officio,* sive ad *instantiam partis.*

TITULUS II.

De documentorum et defensionum exhibitione et de orali discussione.

§ 43.

Sententiae, decreta et acta in iudicio apud S. Rotae tribunal discutienda, debent exhiberi officiali addicto tabulis conficiendis, *saltem decem dies* ante dubiorum concordationem, can. 25, § 1 (*Lex propria*).

§ 44.

Circa documenta, quae pars exhibere sibi proponit ad suam defensionem et allegationum comprobationem, quae continentur in defensionibus editis, de quibus erit sermo in § sequenti, servandae sunt quaedam normae quoad *terminum, locum* et *formam* exhibitionis.

a) Quoad *terminum*, oportet ut documenta exhibeantur saltem *triginta* dies ante causae discussionem.

b) Quoad *locum*, necesse est ut deponantur in officio *protocolli*, ut ibidem examinari possint a partibus earumque advocatis; quum non modo istis, verum etiam singulis Auditoribus, Promotori iustitiae et vinculi Defensori ea asportare non liceat, can. 25, § 2 (*Lex propria*).

Attamen Ponens aut turnus exigere possunt, ut dicta documenta sint typis edita, in summarium relata.

c) Quoad *formam,* necesse est, ut documenta exhibeantur in charta rotali bullata, si agatur de actis apud S. Rotam confectis; cetera ordinarie, tantum *in forma authentica,* in fasciculis colligata, paginis in numeros distributis et adiecto documentorum indice, ut superius dictum est (can. 25, § 3 *Lex propria*).

d) Quaevis documentorum exhibitio subiacet taxae libellae unius (*Appendix* cap. I, 3, *Lex propria*).

e) Facta exhibitio alteri parti *ad instantiam* ipsius procuratoris est denuntianda; aliter *ex officio.*

f) Denuntiatio fit per simplices litteras, a Notario subscriptas. Peractae exhibitionis fidem faciat cursor in calce documentorum.

§ 45.

1. Sub vocabulo « *Defensio* » de quo in can. 26, § 1, comprehenduntur tam *scriptura,* quam *summarium,* quae *semper typis edenda sunt,* can. 26, § 1, 2. (*Lex propria*).

2. Summarii documenta debent esse postillis munita et in indicem distributa, relata paginarum numeratione.

3. In fronte scripturae dubia semper referenda sunt.

§ 46.

Defensionis distributio fit:

1. In termino triginta dierum ante causae discussionem.

2. Duplici exemplari singulis iudicibus (triplici autem exemplari iis iudicibus quorum studio addictus sit iuvenis *a secretis*), nec non Promotori iustitiae et Defensori vinculi in causis, in quibus respective intersunt, et uno exemplari iudicum Adiutoribus a studiis.

3. Unum exemplar transmittetur parti aut partibus interesse habentibus, nec non Notariis et officialibus cancellariae tribunalis addictis.

§ 47.

1. In causis non criminalibus, Promotori iustitiae defensiones exhibeantur, saltem decem dies, vinculi autem Defensori viginti dies ante terminum statutum pro distributione defensionum.

2. Hi tenentur exhibere in dictis causis suas defensiones et responsiones, ad minus, vigesimo die ante causae discussionem.

§ 48.

Scripturarum distributio et permutatio locum habet in aulis *tribunalis, coram Notario,* qui super exemplari, in actis asservando, fidem faciet in margine, de observantia enunciatarum praescriptionum. Ad eumdem spectat, opera apparitoris ad Auditores iudicantes, eorumque Adiutores a studiis, nec non ad Promotorem iustitiae et vinculi Defensorem (si hi in causa interveniant) transmittere exemplaria ad ipsos pertinentia.

§ 49.

Responsiones intra terminum viginti dierum post distributionem defensionis, et saltem decem dies ante discussionem causae, exhibebuntur tribunali, modo superius indicato, una cum novis, si quae deducenda sint, documentis, can. 27, § 1 (*Lex propria*).

§ 50.

1. Si responsioni unius partis, praesertim ob novorum documentorum allegationem, alteri parti videatur necessarium opponere replicationem, haec permittetur a Ponente, etiam vi can. 27, § 3 (*Lex propria*) assignato termino peremptorio pro exhibitione huius responsionis. Sicut *replicatio,* ita absolute vetita non est *triplicatio,* etc., iuxta iuris regulas, cauto tamen, ne in hoc lateat fraus eludendi continuatis dilationibus iustitiam.

2. In quolibet casu, etiam ab ultima responsione et scripturarum aut documentorum exhibitione, debent decurrere decem dies ante discussionem et causae definitionem, firmo praescripto § 55; relativa autem decreta parti adversae notificentur.

§ 51.

Elapsa ultima dilatione, concessa pro responsionibus et documentorum exhibitione, censetur *conclusum in causa,* nec amplius possunt partes ulteriora documenta aut scripturas producere (can. 27, § 2, *Lex propria*).

§ 52.

1. Urgente tamen gravissima ratione, Ponens, *mediante decreto,* poterit ulteriora documenta admittere, clausa quoque supradicta periodo instructoria, aut paulo antequam habeatur audientia turni pro decisione causae, dummodo pars interesse habens apte probet, se *ad ultimum* eadem reperisse documenta (can. 27, § 3, *Lex propria*).

2. Decretum, quod hanc exhibitionem documentorum admittit, ad normam § 50, notum fiet parti adversae, eidem concesso congruo tempore pro responsione, sub poena *absolutae nullitatis* iudicii, etiamsi pars iuri notificationis renunciet (can. 27, § 3, *Lex propria*).

§ 53.

Formulae relativae sequentes esse possunt:

1. (Indicatio diei et causae tituli uti prostat in positione) *NN., ut probatur ex unitis allegationibus et attestationibus, nonnisi ad ultimum reperit nova documenta quae exhibet; ideo instat ut admittantur, iuxta canonem 27, n. 3 (Lex propria)* (Subscriptio) ».

2. Supra dictam instantiam, quae, sicut quaevis alia, debet in charta rotali bullata exarari, Ponens, nisi eam reiecerit per verba: *Nihil,* vel *Negative,* vel *Non expedire,* admissionem rescribit, decreto sequenti:

« (Indicatio causae tituli et diei) *Ponens, attenta instantia NN. uti supra porrecta, attentis rerum adiunctis unde probatur nonnisi ad ultimum documenta, quae simul exhibet, fuisse reperta, haec eadem documenta admitti in iudicium permittit, congruo termino... dierum concesso, ut super iisdem respondere possit pars adversa. Ideoque mandavit notificari ...*

(NN. Ponens) ».

3. Si fiat instantia ad obtinendam *replicationem,* in eadem notandum erit, quaenam sint *documenta* aut *probationes,* quae ulteriorem declarationem requirunt.

4. Decretum fit a Ponente super eodem libello petitionis, exarato in charta rotali bullata, in actis asservando; notificatio autem fit per exemplar transcriptum, et a Notario subscriptum, pariter in charta bullata.

5. Edito decreto, positio ad officialem protocollo addictum transmittitur, adiecto rescripto: « *Uniatur fasciculo actorum et notificetur* ».

§ 54.

Ponentis est respuere omnia documenta et petitiones, quae praeseferunt tantummodo indolem *moratoriam* aut *aemulatoriam,* can. 27, § 4 (*Lex propria*).

§ 55.

1. Termini ut supra constituti ad instantiam partium aut *ex officio,* a Ponente prorogari possunt; decreta autem seu rescripta exinde edita partibus notificanda sunt.

2. Ponens coarctationem terminorum inducere curabit, quando id opportunum ducat, attentis tum adiunctis causae, tum eius natura; sed, absque partium consensu, nequit coarctare terminos iure nostro concessos (can. 28, *Lex propria*).

§ 56.

1. Advocatus aut procurator, qui vult obtinere dilationem termini designati pro exhibitione defensionum, debet, decem dies ante praedictum terminum, a Ponente expetere, ut discussio causae differatur.

2. Si, statuto tempore, quin prorogationem obtinuerit, defensionem non exhibeat, decem libellis mulctabitur, arcae tribunalis solvendis, et appositum decretum in loco affixionum publicabitur, a Ponente subscriptum. In casu repetitae transgressionis mulcta in duplum augetur, et transgressor, arbitrio Ponentis, deferri potest ad collegium disciplinae pro iusta animadversione.

3. Ponens, utraque parte consentiente, concedere valet terminorum coarctationem; horum vero dilationem ad instantiam quoque unius partis, audita adversa parte. Haec si legitimis de causis se opponat, et altera statutos terminos observare renuat, Ponens, reiecta dilationis petitione, decernere potest causam discutiendam esse in contumacia, notificato tali decreto parti inobedienti, cum assignatione congrui termini, ut valeat se defendere.

4. Quando pars procuratorem non habet, Ponens illam de assignatis terminis observandis admonebit.

§ 57.

Pro regula habeatur, scripturas defensionis excedere non debere viginti paginas formae typographicae ordinariae folii romani; responsiones, decem paginas (can. 29, § 1, *Lex propria*).

§ 58.

1. Ponens, ad petitionem partis interesse habentis, quae probet legitimam adesse causam hos limites praetergrediendi ***per rescriptum*** determinabit ulteriorem paginarum numerum, quem concedendum iudicat, (can. 29, § 2, *Lex propria*).

2. Hoc decretum alteri parti erit notificandum, quae uti potest eadem facultate intra terminos alteri parti assignatos.

3. Advocatus aut procurator qui numerum paginarum praescriptum aut indultum superet, sciat, se obnoxium esse poenis ad normam can. 46 (*Lex propria*), et § 80, n. 2.

§ 59.

1. Instantia ab advocato aut a procuratore debet latine exarari in charta rotali bullata, hoc modo:

« (Indicatio tituli causae et diei) *N. N. instat ut, attenta causae gravitate, limites constitutos viginti paginarum possit excedere. NN.* ». Ad calcem petitionis Ponens aut negat gratiam rescribens: *Non expedire,* aut *Nihil,* vel concedit sequenti rescripto: (Indicatio diei). *Liceat iuxta petita usque ad... paginas; idque notificetur alteri parti ut haec utatur iure suo. NN. Ponens* ». Petitio autem remittetur officiali protocollo addicto, ut eam notificari curet parti adversae.

2. Ponens concedere valet, ut excedatur concessa mensura paginarum usque ad tria folia pro defensione, et folium unum pro responsionibus. Amplior concessio dumtaxat a turno indulgeri potest.

3. Facultas obtenta notabitur in defensionis scriptura his verbis: *De licentia, sub die ...* ». Pars adversa quae utitur privilegio suo contradictori concesso, adnotabit: « *Vi licentiae alteri parti concessae* ».

§ 60.

Vetantur omnimode defensiones aut responsiones *ex gratia legendae.* De quibus non modo nulla habebitur ratio, sed advocatus aut procurator, qui eas exhibeat atque subscribat, et sit recidivus, ad collegium disciplinae deferetur, firmo praescripto § 80, n. 2.

§ 61.

1. Exemplar tum defensionis, tum responsionis a partibus aut ab earum procuratoribus, etsi tantum adsistentis aut consultoris operam praebentibus (can. 18, § 3) exhibendum est Ponenti vel studii Adiutori, ut *imprimendi* facultas impetretur (can. 29, § 3 *Lex propria*).

2. Ad hoc, scripturae ab advocatis et procuratoribus exhibendae sunt saltem tres dies ante earum distributionem, si de *defensionibus* agatur; saltem duo, si de *responsionibus.*

3. Hac lege comprehenduntur quoque *Summaria.*

4. Qui has praescriptiones transgreditur, etiamsi gratuito fungatur patrocinio, quinque libellis mulctabitur.

§ 62.

1. Tam defensiones, quam responsiones ab advocatis aut a procuratoribus semper latine exarandae sunt.

2. Si partes per se ipsae etiam cum adsistente advocato defen-

sionem suam suscipiant, uti possunt in defensionis et responsionis scriptura lingua italica aut gallica. - In quolibet tamen casu, unica semper esse debet defensionis et responsionis scriptura, hoc est aut partis aut eius patroni, nunquam vero duplex, id est utriusque (can. 18, §§ 5, 6, *Lex propria*).

§ 63.

1. Si quaestio aut dubium exoriatur, utrum in summariis integre et fideliter referantur documenta, aut in genere utrum exemplaria sint fideliter transcripta, pars interesse habens petitionem Ponenti porriget, ut istorum documentorum a Notario collatio fiat. Notarius, accepto Ponentis rescripto quod recognitionem praescribit, ad collationem procedet et referet de recognitionis exitu, fidem faciens, an documenta sint fideliter in summario relata necne. Haec collatio etiam *ex officio* exigi potest. Rescriptum quo collatio decernitur, et Notarii attestatio de collatione peracta ad *instantiam* partis, alteri parti, si vero *ex officio*, utrique parti, erunt notificanda.

2. Decretum collationem praescribens est sequens: « *Mandat ut instante N.N., fiat collatio documentorum a Notario* ». Attestationis formula: « *Facta collatione documentorum productorum* (vel *scripturarum originalium*) *cum exemplaribus, testor infrascriptus, mihi constare de fidelitate exemplarium cum suis originalibus. NN. Notarius* ».

§ 64.

Defensiones et summaria praelo committantur apud aliquam ex typographiis a S. Rotae Collegio probatis (can. 29, § 4, *Lex propria*).

§ 65.

Quando pars contumax, eousque in contumacia persistens, petit ut audientia differatur, nullum ius habet, ut sibi contraria acta aut defensio notificentur. *Memoriale* autem quo eadem pars, vel dilationem petat vel aliud promoveat incidens quo causae definitio, quoad meritum, suspendatur, debet alteri parti communicari, ut haec possit respondere, firmo praescripto § 29.

§ 66.

1. Quamvis in decreto concordationis dubiorum aut in alio Ponentis decreto iam statuta sit audientiae dies pro causae propositione, erit nihilominus in facultate Ponentis discussionem differre ad aliam audientiam; idque sive ad partium *instantiam*, sive *ex officio*.

2. Si partes in dilatione conveniant, certiorem de hac re Ponentem reddunt, qui si non renuat, novam audientiam determinat, rescribendo in ipso libello in quo partes suam conventionem manifestant: « *Obtinuit et de consensu partium destinavit* ... ». Quod si partes non consentiant, ea, quae dilationem invocat, supplicem libellum Ponenti exhibet, ut aliam partem citet *ad videndum destinari aliam turni rotalis audientiam* seu *alium turnum*. Ponens, si opportunum ducat, audita altera parte, petitam dilationem concedere, sequens dat decretum: « *Obtinuit et destinavit turnum rotalem diei ... et notificetur* ». Aliter ita negat: « *Utatur iure suo in die propositionis causae super merito, idque notificetur* ». Hoc in casu pars quae insistit pro dilatione, instantiam seu *memoriale* exhibet turno, qui huius petitionis rationem habebit die causae propositioni assignata.

3. Quum decisio super petita dilatione differtur *ad diem propositionis causae super merito,* firmi remanent termini statuti pro defensionum et responsionum distributione.

4. *Memoriale* pro dilatione debet distribui saltem sex dies ante propositionem causae, et parti adversae erit notificandum, ut si velit, respondere valeat, exhibendo memoriale responsionis saltem triduo ante propositionem causae. - Neque aliud admittitur memoriale responsionis, salvo tamen iure habendi discussionem oralem ad normam §§ 67 seq.

5. Si ob aliquam non praevisam causam, ad ultimum et paulo ante propositionem causae petatur ut velit turnus causae decisionem differre, memoriale turno exhibitum pro dilatione, debet alteri parti notificari; secus nihili faciendum est.

§ 67.

1. Ad probationes et documenta exhibita explananda atque ad contrarias resolvendas difficultates, vetita est quae dicitur, *informatio oralis*, pro defensionibus et allegationibus iam exhibitis explicandis; permittitur autem moderata disputatio oralis coram Praelatis Auditoribus in turni audientiam congregatis.

2. Discussio formam oratoriam non assumet, sed eo spectabit, ut aliquod speciale quaestionis punctum explicetur.

§ 68.

Supradictae disputationi locus erit, si alterutra vel utraque pars eam postulet, et Ponens annuendum esse putet, aut tribunal *ex officio* eandem haberi iubeat (can. 30, *Lex propria*).

§ 69.

Tempus utile ad illam petendam atque concedendam est (can. 30, 1), periodus decem dierum vel alia brevior dilatio, quae decurrit ab ultima responsionum distributione, usque ad audientiam pro decisione indictam.

§ 70.

Si partes nova repererint documenta, aut aliquid habeant magni momenti, ad iudicum notitiam deducendum, id *in scriptis* fieri debet, non vero inter disputandum, siquidem in disputatione tantummodo probationes aut exceptiones iam adductae illustrandae erunt.

§ 71.

1. De iis quae in discussione orali disceptata sunt, responsiones aut replicationes typis aut scriptis edere minime licet; si vero discussio sufficienter in una sessione non explicetur, fas erit tribunali aliam sessionem statuere.

2. Aeque poterunt singuli iudices dum disceptatur exigere, ut unum aut aliud controversiae caput declaretur ad dirimenda dubia e discussione exorta.

3. Tantummodo exceptionis gratia, si e discussione appareat controversiam nondum esse decisioni maturam, tribunal potest rescribere: « *Partes contendentes vel advocati seu procuratores* (si constituti sint) *scribant ad ulterius declaranda iura controversa* ».

4. Id nonnisi per exceptionem fiat; siquidem tribunal ad oralem discussionem admittere non debet causam, quam ad decisionem sufficienter instructam non agnoverit. Hoc notum fiet partibus; rescripti petitionem reiicientis formula haec erit: « *non esse locum disputationi orali, sed antea corroborentur probationes* ».

§ 72.

1. Rescriptum quod denegat aut oralem discussionem admittit, eidemque certas normas dictat, si fiat a turno, redigitur et notificatur iussu Ponentis.

2. Ponens est discussionis moderator, vigilans ut statutae normae plene observentur.

3. In causis criminalibus pro regula habeatur, ut reus vel eius patronus possit novissimus illatas accusationes refellere.

§ 73.

1. Generatim non intererunt discussioni ipsae partes, sed advocati sive procuratores qui eis patrocinantur vel adsistunt. Promotor iustitiae et vinculi Defensor debent causarum discussioni, in quibus respective partem habent, interesse.

2. Tribunal potest invitare peritos ut discussioni adsint, quo plenius suum votum declarent.

3. Attamen si agatur de actore aut reo convento, qui utiliter et cum causae cognitione possit sua defendere iura, et hoc praesertim in re criminali, tribunal permittere potest, ut hi quoque quamvis advocatos habeant, sibi patrocinantes aut adsistentes, ad discutiendum admittantur.

4. Extraneis, seu iis qui nn. 1 et 2 huius § non comprehenduntur, discussioni interesse non permittetur.

§ 74.

1. Partes quae discussionem exquirunt, supplicem libellum in scriptis Ponenti porrigent quo « *instant ut concedatur discussio oralis et destinetur dies* ... ». Si Ponens aut tribunal annuat, ita rescribitur: « *Die ... obtinuit et destinavit pro discussione diem ... et cum intimatione.* (NN. Ponens) ».

2. Formula est eadem, quando discussio ad instantiam unius partis conceditur, sed tunc additur: « *et mandavit notificari* ».

§ 75.

1. Biduo saltem ante discussionem, partes exhibere debent Adiutori Ponentis capita discussionum, breviter enunciatis singulis quaestionis punctis, quae illustrare ipsae partes petunt.

2. Adiutor a studiis Ponentis quaestionis capita partibus, Auditoribus de turno, ipsorumque studii Adiutoribus communicabit; additis quoque die, hora et loco discussioni assignatis, inserendo etiam alias quaestiones, quas forte Auditores turni proponere velint, ut res plenius declaretur (can. 30, § 3, *Lex propria*).

3. Discussio oralis haberi potest eadem die propositionis causae et proxime ante ipsam propositionem, ita ut, absoluta discussione, statim habeatur turnus pro decisione.

§ 76.

Disputationi unus ex Notariis tribunalis assistet ad hoc, ut si aliqua pars postulet, et Auditores consentiant vel aliquis ex ipsis petat, de

disceptatis confessis aut conclusis, adnotationem ad tramitem iuris ex continenti Notarius assumat (can. 30, 5, *Lex propria*).

§ 77.

1. Ut in discussione servetur ordo et iudicibus debitus honor habeatur, tribunal poterit advocatos et procuratores punire, qui ab officio defecerint aut tribunali reverentiam non tribuerint (can. 30, 6, *Lex propria*).

2. Pars quae reverentiam tribunali debitam non praestet, iure privabitur ulterius loquendi, et expelli poterit ab aula iudiciali.

3. Contra advocatum vel procuratorem qui talia committat, tribunal potest illico, facti attenta notorietate, decretum suspensionis ad tempus, pro casus gravitate, edere, vel etiam eum deferre ad collegium disciplinae, ut ex albo S. Rotae advocatorum deleatur.

§ 78.

1. Quum fit distributio defensionum, a Ponente singuli Auditores de turno monendi sunt de die pro turni audientia statuta ad causae definitionem. Quoties autem differri debeat, eadem repetitur notificatio. Quod si dilatio praescribatur *ex officio* a tribunali, notétur « *ex decreto sacri tribunalis* ».

2. Officialis tabulario addictus de die turno Rotali assignato ad definitionem causae, per schedulam in cancellaria affixam, monebit partes et omnes interesse habentes.

§ 79.

1. Audientia turni aut collegii differt ab audientia *ponentiae*, in qua a solo Ponente aut ab eius Auditore a studiis rescripta conficiuntur.

2. Audientiae turni aut collegii, in qua proponuntur res non iudiciales, vel quaestiones iudiciales, sed absque dubiis, vetus nomen erit: *Rota memorialium*.

3. Iudicialia tribunalis acta, non ad respondendum partibus recurrentibus aut petentibus edita, quamvis forte ab istis provocata, appellantur *decreta;* si ad instantiam aut recursum partium seu in petitionum responsionem emissa, dicuntur *rescripta;* appellantur denique *sententiae definitivae* aut *interlocutoriae* seu *incidentales*, si quaestionem definitivam aut incidentalem resolvant.

§ 80.

1. Pro legitima executione actorum iudicialium cuiuslibet speciei, competit singulis quoque Praelatis Auditoribus facultas applicandi regulas coercitivas ad normam *cap. III, sess. 25, De reformatione Concilii Trident.*

2. Ad urgendam observantiam huius Ordinationis possunt moderatae mulctae infligi advocatis aut procuratoribus, qui has leges transgrediuntur, praevia tamen publica comminatione in scriptis facienda. Nefas est, eiusmodi mulctas computari inter expensas a clientibus reficiendas.

TITULUS III.

De incidentibus.

CAPUT I.

DE QUAESTIONUM INCIDENTIUM PROPOSITIONE.

§ 81.

In iudiciali causae processu, qui praecipue coram Ponente explicatur, contingere potest, ut variae exoriantur controversiae, quae totidem incidentales quaestiones constituant.

§ 82.

1. A decretis a Ponente emissis competit appellatio ad turnum. Quare si utraque aut alterutra pars non acquiescat decreto aut rescripto Ponentis, aut oppositione sua impediat quominus illud emittatur, quaestio per appellationem defertur ad turnum (can. 24, § 3, *Lex propria*).

2. Appellatio intra decem dies interponenda est (can. 4, § 5, *Appendix - Lex propria*).

3. In facultate turni est decernere, ut, non obstante appellatione, Ponentis decretum executioni demandetur.

§ 83.

1. Praedictae regulae fit exceptio in casu quo Ponens executionem provisoriam sententiae aut inhibitionem executionis praescribat; quod decretum aut rescriptum, vigore can. 20 (*Lex propria*), est inappellabile,

salvo tamen iure *recursus* ad turnum a quo cognoscendum erit, utrum Ponens suas partes transgressus sit.

2. Hoc autem decretum aut rescriptum debet rationibus tum in iure tum in facto muniri.

§ 84.

A Ponente *provisoria* executio praecipietur, quoties id conforme sit iuri communi, et praesertim quum agitur de remediis provisionalibus, de cautionibus aut de iudiciis possessoriis aliisque, quae alimenta aut mercedes respiciunt.

§ 85.

1. Ponentis est in favorem litigantium eas cautiones aut fideiussiones praescribere, quae opportunae videbuntur:

a) vel ad rem litigiosam conservandam durante appellationis iudicio, quando executioni provisoriae non detur locus,

b) vel ad cavendum parti, cuius interest de restitutione rerum aut summarum pecuniae, quae debentur, quoties sive sententia executioni provisorio modo demandata sit, sive sententia, praevia petitione restitutionis in integrum seu querela nullitatis, revocata fuerit declarata,

c) vel ad consequendam, uti par est, decisionis executionem, quam tribunal iuxta diversas actiones forte erit editurum in iudiciis possessoriis aliisque, quae ad alimenta aut mercedes spectant.

2. Cautio executione facilis, praeter fideiussionem personae solvendo idoneae, est depositum iudiciale in favorem litigantis, contra quem praecipitur executio provisoria, vel cui eadem concessa non fuit.

3. Ponens executionem provisoriam iniungens « *mandat, attentis ... ut sententia interim, seu antequam res iudicata habeatur, executioni demandetur, sed sub cautione vel fideiussoria vel depositi iudiciarii praestanda a Caio, cuius favore, sententia executionem obtinet, ut si executio revocari debeat, Titio ... res integra restituatur vel summa ex integro solvatur* ». Si e contra inhibitoriam decernat, « *prohibet quominus sententia, quamvis in rem iudicatam transierit, executioni demandetur, attentis ... tamen vult, ut cautio detur ab eo, cuius favore decernitur inhibitio, iudicatum solvendi aut praestandi, quando executio decernetur* ».

CAPUT II.

DE INCIDENTIBUS VEL PER MEMORIALE VEL PER DUBIA PROPONENDIS.

§ 86.

Incidentia quae, praevio Ponentis, aut turni decreto seu rescripto, ad turni decisionem remittuntur, differunt ex modo quo proponi possunt, scilicet:

1° per *memoriale* et absque dubiis,

2° aut cum dubiorum propositione.

§ 87.

1. Est quaestio incidentalis per *memoriale* seu *per supplicem libellum* proposita, et absque dubiis, discordia partium in formula dubiorum, et tunc Ponens conficit rescriptum super ipso libello: « *Die... remisit instantiam ad turnum, et mandavit proponi per memoriale in turno diei ... idque notificetur* ».

2. In rescripto quo mandatur, quaestionem incidentem proponi *per memoriale* destinari debet dies pro memorialium distributione, quae facienda est in Cancellaria ad normam § 48, firma praescriptione § 66, n. 4.

3. Si ponens *memoriale* quoque *responsionis* admittat, in rescripto destinabit diem pro *responsionum* distributione, salvo iure habendi discussionem oralem ad normam §§ 67 seq. et firma praescriptione § 66, n. 4.

4. Qui assignatos terminos non servet quinque libellis mulctabitur.

§ 88.

1. Tribunal respondens *memoriali*, dat *rescriptum*, in quo decidendi rationes utiliter, sed non necessario, seu non ad validitatem, significandae sunt, quodque inappellabile est.

2. Partes petere non possunt ut quaestio proposita *per memoriale*, et in turno per *rescriptum* definita, iterum proponatur *per dubia*.

§ 89.

Quaestiones incidentales minoris momenti, scilicet eae generatim, quarum solutio, magis quam a responsione alicui quaestioni *facti* aut *iuris* danda, pendet ab aequitate et prudentia Iudicum, veluti dubiorum

concordatio, designatio diei pro audientia, dilationis concessio, peritorum electio in casu discordiae inter partes et determinatio formulae iurisiurandi a partibus praestandi ad aliquod factum probandum, aliaeque similes controversiae, iuxta aequam Ponentis aestimationem, proponuntur turno per *memoriale*, absque dubiis cum formula supradicti rescripti.

§ 90.

1. Quaestionibus, quae *cum dubiis* proponuntur, turnus respondet per decisiones, in quibus decidendi rationes *in facto et in iure* adducuntur, prouti fit in sententiis definitivis.

2. Hae decisiones dicuntur sententiae *incidentales* seu *interlocutoriae.*

§ 91.

1. Si alterutra vel utraque pars oppositionem faciat, quominus quaestio *per memoriale* proponatur et *absque dubiis,* Ponens qui propositionem *per memoriale* fieri decrevit et, non obstante partium contradictione, a suo decreto recedere non intendit, rescribit: « *Utatur* (vel *utantur*) *iure suo per memoriale in turno diei* ... ».

2. Vi huius rescripti, turnus, cui controversia incidentalis decernenda est, debet antea iudicium ferre super instantia, scilicet an locus fieri debeat propositioni dubiorum: si id concedatur, fit per rescriptum: « *Obtinuit et DD. PP. mandarunt, ut coram D. Ponente concordarentur dubia, servatis servandis, idque notificetur* ».

3. Si dubiorum propositio reiiciatur, fit rescriptum quod una simul ita definire valet quaestionem incidentem si haec in partium *memorialibus* sit satis explicata: « *DD. PP. attentis* (et hic breviter significantur rationes reiectionis) *censuerunt non esse locum concordationi dubiorum, sed mandarunt, ut ex. gr. periti eligantur, vel testis audiatur, et in peritos eligantur Titius et Caius, vel uti testes audiantur Titius et Caius, servatis servandis, idque notificetur* ». Si quaestio incidentalis in suo merito definiri non valeat, tunc redditur rescriptum: « *DD. PP. attentis ... censuerunt non esse locum concordationi dubiorum, sed mandarunt quaestionem proponi per memoriale in turno diei* ... ».

§ 92.

1. *Memoriale,* quo solutio alicuius quaestionis petitur a turno, potest etiam exhiberi, non *typis editum,* sed clare et concinne manuscriptum; debet autem alteri parti notificari in cancellaria tribunalis *coram Notario,* qui id debet adnotare in exemplari, in actis asservando.

2. Pars adversa non prohibetur, quominus eodem modo memoriale responsionis exhibeat, quod pariter notificandum est.

3. Turnus, statuta die, si quaestionem iam bene instructam esse censeat, eam definit *per rescriptum:* secus *dilationem* concedit, sive ad *partium instantiam,* sive *ex officio.*

§ 93.

Quum quaestio incidentalis *cum dubiis* proponitur, scripturae aut defensiones *typis edendae* sunt, et inter partes communicentur, servatis terminis et modis, uti praescribitur in can. 26 et 27 (*Lex propria*); et in §§ 45 sq.

§ 94.

1. Possunt iudices, quando id opportunum duxerint, concedere partibus, ut discussionem oralem habeant etiam in quaestionibus incidentalibus, per *memoriale* tantum propositis.

2. In incidentibus, in quibus partes discordant, de formula dubiorum, aut de diei designatione pro causae propositione, aut de opportunitate et aequitate petitae dilationis, aut de acceptatione alicuius periti prae alio, ut alicuius determinatae probationis prae alia, aut in similibus quaestionibus, discussio oralis valde utilis esse potest, etiam ad celerius definiendas quaestiones, quae generatim difficultate obiectiva carent.

3. In incidentibus *cum dubiis* discutiendis, permittitur partibus *discussio oralis* iuxta praedictas normas.

4. Discussio oralis, si concedatur, debet ordinariis normis conformari, exceptis causis *per memoriale* propositis, relate ad tempus, quo ista concedi debet, cum possit illico admitti, postquam partes exhibuerint *memorialia,* quin responsiones expectentur, aut etiam si una pars exhibuerit memoriale, et altera huius exhibitioni renunciaverit per declarationem *scriptis* datam.

5. Attamen post oralem discussionem nec aliud memoriale nec responsio in scriptis data admittetur.

§ 95.

1. Sententiae incidentales, illis haud exceptis quae vim definitivae habere dicuntur, non admittunt appellationem, et ne recursum quidem ad alium turnum; possunt tamen appellari apud turnum qui sententiam protulit.

2. Obiectum huius appellationis est, sententiae incidentalis expetere revocationem; turnus autem eiusmodi petitionem admittet aut reiiciet

vel per aliam incidentalem sententiam ante definitivam vel in ipsa definitiva sententia.

3. Reiectio est simplex et fit per rescriptum « *in decisis* ». Admissio autem revocationis niti debet potissimum super novis deductionibus; et hae rationes breviter exponi debent in sententia revocationis. Quum autem responsio circa petitionem revocationis ad definitivam sententiam remittitur, fit per consuetum rescriptum: « *Habebitur ratio in die propositionis causae super merito* ».

§ 96.

Rescriptorum aut decretorum executio, quae super incidentales quaestiones a turno prolata sunt, committitur Ponenti, coram quo pars diligentior citat: « *exequi rescriptum* ex. gr. *circa deputationem peritorum* ». Super *libello* decretum fit a Ponente: « *Obtinuit et deputavit in peritum D. N. N. ad formam rescripti S. Ordinis* ».

§ 97.

1. Si a Ponente admittatur *interventus*, aut *voluntarius* scilicet ad instantiam tertiae personae, hactenus iudicio extraneae, exquirentis ut ad iudicium admittatur; aut *necessarius* id est praescriptus, sive *ex officio*, sive *ad instantiam partium litigantium*, oppositiones adversus haec decreta Ponentis, remittuntur ad turnum, *per memoriale, citatis partibus*.

2. In causis cuiuslibet naturae, quando Ponens iudicet alicuius *interventum ex officio* exquirendum esse, rem denuntiat Promotori iustitiae, qui si id iustum reputaverit, petitionem conficit, et Ponens edit consuetum rescriptum: *Obtinuit etc.* Quod si adversa pars contradicat, quaestio a Ponente ad turnum remittitur eadem rescripti formula.

3. Si hac de re controversia sit inter Ponentem et Promotorem contradicentem intentioni Ponentis, quaestio ad turnum defertur.

4. A Ponente, a turno aut a Iudice Instructore vocari potest Promotor Iustitiae, ut in causam interveniat.

§ 98.

1. Ponens, quin ad turnum recurrat, facultate pollet statuendi, *ut lite pendente nihil innovetur*, et res in pristinum redigendi adversus *attentata*, nec non iniungendi *sequestrationem* rerum controversarum, sive mobilium, sive immobilium, quatenus id necessarium sit ad integrum et tutum servandum obiectum controversiae usque ad sententiae executionem, firmo tamen praescripto § 83.

2. Controversiae incidentales, quae super his possunt exoriri, remittuntur ad turnum, firmo praescripto § 83

§ 99.

Quaestiones incidentes in gradu appellationis apud S. Rotam promotae, seu in primo gradu non definitae, definiri possunt ab H. S. Ordine, si connexionem cum causa principali habeant, quae in prima instantia definita sit: hoc ad normam can. 14, § 2 (*Lex propria*).

§ 100.

1. Petitiones incidentales exhiberi debent Ponenti *supplici libello*, quo breviter explicabuntur rationes et probationes, quibus istae sustineri videntur.

2. Ponens, nisi necessarium ducat petitionem illico reiicere, rescribit: « *notificetur parti adversae* », designans terminum, intra quem responsio detur seu « *an ipsa annuere aut contradicere intendat petitioni adversae partis* ».

TITULUS IV.

De processus instructione.

CAPUT I.

DE OFFICIO AUDITORIS CUI PROCESSUS INSTRUCTIO COMMITTITUR.

§ 101.

1. Decretum quo a Rmo Decano committitur Auditori, ad normam canonis 22, § 2 (*Lex propria*), processus instructio, notificari debet partibus contendentibus, ut possint, si quid habeant, contra ipsum decretum excipere. Proinde decretum a Decano remittitur Ponenti, cum hoc rescripto: « *Uniatur fasciculo actorum, idque notificetur* ».

2. In causis criminalibus, quae secreto tractandae sunt, et in aliis non minoris momenti, sive instante vel Promotore iustitiae vel Defensore vinculi, in causis ipsis respective propriis, sive *ex officio*, turnus praescribere valet, ut processus instructio secreta maneat quousque non absolvatur.

§ 102.

1. Ponens aut alius Auditor turni iudicantis non potest simul esse causae Instructor, sed hoc officium a Decano debet demandari alicui Auditori alterius turni.

2. Quoties autem ipse turnus edat rescriptum: « *Compleantur acta seu probationes, iuxta instructionem dandam a Promotore iustitiae aut a Defensore vinculi* » - vel ipse turnus praescribat limites et modum peragendae instructionis, et instructio perfici debeat a Curia dioecesana, non constituitur iudex Instructor ad normam num. praecedentis, sed idem Ponens ad Curiam transmittit, per litteras rogatorias a se signatas et a Notario uti in § 15, n. 1, mandatum instruendi processum, iuxta instructionem litteris adnectendam.

3. Litterae ita concipi debent a Ponente: Praemisso tenore decreti instructionem praescribentis, Ponens remittit textum instructionis vel a turno, vel a Promotore iustitiae vel a Defensore vinculi concinnatae; et una simul dat Ordinario facultates opportunas, et necessarias, ut iudex Instructor constituatur etiam cum potestate subdelegandi ad effectum explendae commissae instructionis, servatis de iure servandis, praevia constitutione Defensoris vinculi in causis matrimonialibus ad tramites Const. *Dei miseratione;* in causis autem criminalibus, Promotoris iustitiae. - Dein expetitur a Curia ut absoluta instructione, acta authographa remittantur, commendata, si fieri possit, apud officium tabellariorum. Ponens aut turnus sibi reservat, ordinario, processus publicationem, firmo tamen quoad attestationes praescripto § 115, ad normam iuris communis.

4. In eamdem formam, *congrua congruis referendo* (uti in § 111) concipiuntur litterae *rogatoriae* ab Auditore Instructore, si instructio integra vel ex parte, in Curia dioecesana perficienda sit. Scilicet, praemisso decreto quo ipse Instructor constitutus fuit, dein normas dictat iuxta quas instructio peragenda est.

§ 103.

1. In causis ad S. Rotam per legitimam appellationem delatis, processus instructio absolvitur potestate ordinaria H. S. Tribunalis, in causis vero quae per *commissionem* deferuntur, ex facultate quae promanat ab ipso rescripto commissionis.

2. In utroque casu, notificato partibus decreto Rmi Decani, quod exinde inter easdem partes efficitur iudiciale, haud innuitur in subsequentibus decretis, quod Iudex instructor procedit *ex facultate ordinaria*, aut *ex commissione*, sed in subscriptione indicatur tantum qualitas *Instructoris.*

§ 104.

1. In decreto quo committitur Auditori instructio processus, tum obiectum tum instructionis capita breviter declaranda sunt, eaque in

mandato praesumuntur concessa, etsi in decreto non exprimantur, quae cum principali negotio intime connectuntur.

2. Hinc semper valida censenda sunt acta posita a Iudice Instructore, dummodo inserviant ad veritatem detegendam. Quod si excipiatur, huiusmodi acta nullimode esse connexa cum negotio principali in rescripto commissionis expresso et hinc non sustineri, de hac exceptione cognoscit turnus.

3. Integrum est partibus interesse habentibus, curare ut quam citius et plene instructio absolvatur, et ad hoc petitiones, si opus fuerit, porrigere Instructori; quae, si ab ipso reiectae fuerint, ad turnum deferri possunt.

§ 105.

1. Iudice instructore constituto, Ponens tamen illos actus explere valet, qui nec ad instructionem pertinent, nec eidem praeiudicant.

2. Si partes coram turno excipiant contra aliquem actum a Ponente positum quasi hic exinde munus usurpaverit munus Iudicis Instructoris acta huiusmodi non censentur nulla, nisi id a turno decernatur.

§ 106.

1. Instructio versatur circa probationes *constituendas*, scilicet vel per testes, vel per peritos, vel per iuramenta partibus delata, aut interrogationes eisdem propositas.

2. Quoad probationes iam *constitutas*, ipse Ponens vel *ex officio*, vel ad instantiam partium iubet, ut apposita acta et documenta exhibeantur et fasciculo actorum uniantur.

3. Quum ad probationes obtinendas deputandus sit iudex *extra Curiam*, hoc fit per litteras *rogatorias seu remissorias*.

4. Si pars probaverit, se ius habere ut documenta vel acta quaedam exhibeantur, eaque ab officiali publico aut ab aliis possessoribus denegentur, tunc iudex qui istos cogere debet ad tradenda requisita documenta, delegatur per litteras *compulsorias*.

§ 107.

Instructio pro obtinenda aliqua probatione, praescribi potest vel *ex officio* vel ad instantiam partium, vel conficienda mandatur implicite seu explicite in rescripto commissionis pontificiae, quo delegatur definitio causae ex toto vel ex parte instruendae.

§ 108.

1. Si agatur de causa criminali, Instructori adsistere debet Promotor iustitiae, cui et rescriptum quo committitur instructio, et relativa documenta communicanda sunt, ut interrogatoria partibus et testibus proponenda, exceptas responsiones et quamcumque aliam probationis speciem examinet, et exinde exquirere valeat ulteriores inquisitiones, quas opportunas censeat ad veritatem detegendam.

2. In aliis vero causis, quae ad bonum et ordinem publicum spectant, Instructoris erit exquirere Promotoris interventum, si opportunum ducat.

3. Verum remittitur arbitrio Instructoris in singulis casibus statuere modum et limites huius interventus Promotoris iustitiae, qui nec absolute seu non ad *validitatem* in hisce causis, de quibus in n. 2, est necessarius, nec requiritur ut exprimatur in actis instructionis.

4. In causis vero respicientibus vinculum matrimonii aut validitatem professionis religiosae aut sacrae Ordinationis, requiritur interventus Defensoris vinculi ad normam Constitutionum « *Dei miseratione* » et « *Si datam* ».

§ 109.

1. Personis accusatis aut inquisitis ob crimina, interrogatoria proponuntur, non delato iuramento.

2. Instructoris erit in accusationibus criminalibus adsignare accusato defensorem, qui illi adsit etiam in periodo instructionis, si proprium advocatum non habeat, nec per seipsum valeat suae defensioni sufficienter consulere.

§ 110.

Si partes aut testes interrogandi et examinandi, non sint praesentes in Curia, nec facile ad eam accedere queant, vel peritia extra Urbem explenda sit, instructio perficitur a iudicibus delegatis *extra Curiam*, quibus *litterae rogatoriae* remittuntur.

§ 111

1. Iudex eligitur generatim ab Auditore Instructore ad instantiam partis diligentioris edito consueto rescripto: « *Obtinuit et infrascriptus S. R. Rotae Auditor, in hac causa iudex Instructor delegavit... iuxta litteras rogatorias, quarum remittetur exemplar, cum facultatibus necessariis et opportunis, non exclusa potestate subdelegandi*, etc. », ad normam

§ 102. - In causis vero criminalibus, et in aliis, prouti casus ferat, eligitur *ex officio.*

2. Quando iudex eligitur vel ad instantiam Promotoris iustitiae vel *ex officio,* decretum quo remittuntur litterae rogatoriae, redigitur tantummodo sub nomine Instructoris, seu: « *Infrascriptus S. R. Rotae Auditor etc. Dño N. N.... in ecclesiastica dignitate constituto munus committit iuxta litteras rogatorias...* ». Decretum seu rescriptum ac litterae rogatoriae ita subscribuntur ab Instructore: « *S. R. Rotae Auditor et in causa iudex Instructor* »: adiicitur subscriptio Notarii et sigillum cancellariae.

§ 112.

A decretis et rescriptis iudicis Instructoris datur appellatio ad turnum, a quo causa, intructioni obnoxia, iudicanda est.

§ 113.

In cognoscendis causis matrimonialibus, quae in locis missionum instructae sunt, etsi observatae non fuerint normae et regulae praescriptae in Instructionibus a S. Sede ad hoc datis, dummodo tamen satis constet de factis controversis et observatae sint formae substantiales iudicii, nec opera defuerit Defensoris vinculi, deveniri potest ad sententiam definitivam.

CAPUT II.

DE TESTIBUS.

§ 114.

Quoad probationem *per testes* hae regulae observandae sunt:

1. Ad personas testium quod attinet non habentur absolutae inhabilitates. Suspecti vero de periurio audiantur quin ipsis quoad integram attestationem vel pro aliqua parte iuramentum deferatur; ac depositio non iurata valeat saltem uti indicium.

2. Testis generatim emittere debet, antequam interrogetur, iuramentum *de veritate dicenda;* praeterea in causis spiritualibus, quae ad bonum publicum spectant, testes iuramento adstringi possunt ad secretum servandum de propositis interrogationibus datisque responsionibus usque ad publicationem processus. Remittitur iudicis arbitrio, absoluto testis examine, iterum eidem deferre iuramentum *de veritate dictorum,* minime obstante iuramento iam praestito ab initio *de veritate dicenda,* idque quotiescumque postulent gravitas aut adiuncta factae attestationis.

3. Pars necnon Promotor iustitiae ac vinculi Defensor, expetentes probationem per testes, debent proponere, praeter testium examinandorum nomina, etiam articulos seu capita quaestionum.

4. Testis qui non paret citationi, potest puniri ad normam iuris communis.

5. Testes seorsim interrogentur a iudice Instructore, et non a partibus nec a Promotore vel Defensore, si intersint, qui omnes tamen ius habent expostulandi a Iudice ut aliquam ipse proponat interrogationem.

6. Potest permitti partibus aut ipsarum procuratoribus ut adsint testis examini, si agatur de interesse mere patrimoniali aut pecuniario.

7. Adsistet semper unus ex Notariis tribunalis, ut testis responsiones in scriptis redigat.

8. Responsio debet esse oralis non antea scripta, edita ad iudicis interrogationem, quae testis non denunciatur in citatione; in hac enim, pro diversitate casuum, declaratur tantum obiectum genericum requisitae attestationis. Possunt tamen a testibus adhiberi scripta documenta, ut numeri seu calculi ac *datae* in memoriam revocentur.

9. Remittitur prudenti iudicis arbitrio comparationem inter testes instituere.

10. Absoluto examine legitur testi depositio, concessa eidem facultate addendi vel corrigendi, si quid habeat, et deinde subscribitur a Iudice, a Notario et ab ipso teste.

11. Testibus reficiendae sunt expensae itineris et commorationis in loco tribunalis inquirentis.

12. Testium examinibus interesse debet Defensor vinculi quoties id expostulant praescriptiones iuris communis, ad normam § 108, n. 4.

§ 115.

Absoluto omnium testium examine, Iudex Instructor, si partes aut earum procuratores examini non interfuerint, publicat attestationes, praefiniens adversario congruum terminum peremptorium, ut excipere possit contra testes eorumque attestationes, ac etiam ut declaret, an testes ad defensionem producere velit.

§ 116.

1. In causis criminalibus vel alias ordinem publicum respicientibus, si haud opportunum videatur publicare testium examen, debent manifestari accusato attestationes accusationis, reticitis testium nominibus, si id exquirat gravis causa.

2. Potest iudex, si id prudens ac opportunum censeat, tum accusatum tum eius patronum iuramento adstringere *de secreto servando*, ne edantur seu evulgentur contrariae attestationes ac nomina testium.

3. Si testis suam fecerit depositionem sub conditione, ut suum nomen non manifestetur accusato aut eius procuratori, vel quacumque alia de causa, non minoris momenti, haud expediat denunciare nomina testium, et ex alia parte accusatus persistat excipere, attestationes nullius esse valoris, cum non possit contra personas testium sibi ignotas excipere; tunc iudex, si id prudens censeat, eligere potest duas vel tres personas, nullum interesse in ipsa causa habentes et omni exceptione maiores, et quantum fieri potest accusato non suspectas, quibus communicat nomina testium ut iudicent, utrum testes in casu sint fide digni. Ipsarum responsum notificetur accusato, et etiam earum nomina, si id expedire iudex censeat.

§ 117.

Iudex instructor qui *litteris rogatoriis* delegat vel subdelegat iudicem ut perficiat examen testium aut partium contendentium, opportunas dat instructiones, ac etiam, si id utile sibi videatur, articulos quaestionum proponendarum.

§ 118.

Si testes compareant non requisiti ad faciendum vulgo - *actum de notorietate* - competit causae Ponenti aut Iudici Instructori, si adsit, deputare Notarium ad testes interrogandos, praescriptis normis pro excipiendis attestationibus.

§ 119.

Absoluto processu quoad probationem per testes, pars diligentior partem adversam citat: « *in sequelam habitarum attestationum... destinari turnum rotalem...* ». Si vero probatio a turno decreta fuerit, additur: « *et in reassumptionem causae destinari...* ». Ponens rescribit: « *Obtinuit et destinavit turnum diei...* ». Et ita quoad alias probationes.

CAPUT III.

DE PERITIS.

§ 120.

Peritos eligere Iudici Instructori competit ad praesentationem partium, si peritiam turnus praescribat, quin sibi peritorum nominationem reservaverit.

§ 121.

1. Si periti non eligantur *ex officio*, pars diligentior citat partem adversam: « *ad exequendum rescriptum S. Ordinis et deputandum peritum* ».

2. Die ad comparendum constituta, utraque pars ius habet praesentandi peritos, quos putat idoneos ac digniores.

3. Iudex vero Instructor peritum vel peritos eligere debet, quos neutra pars rationabiliter uti suspectos habet.

4. Si unus ex contendentibus persistat in excipiendo contra peritos iam electos, ac Instructor, audita etiam alia parte, haud recedendum censeat a facta electione, quaestio ad turnum definienda remittitur, eadem servata procedendi ratione ac pro quaestionibus incidentalibus.

§ 122.

Numerus peritorum, nisi a lege determinetur, a turno vel a Iudice Instructore singulis in casibus constituetur, habita ratione petitionis partium et naturae quaestionis.

§ 123.

1. In causis respicientibus validitatem matrimonii, Sacrae Ordinationis et professionis religiosae, pro illustrandis quaestionibus quae S. Theologiam attingunt, unus vel plures deputantur periti cousultores *ex officio*, seu quin attendantur petitiones aut designationes a partibus factae.

2. Cum deputatur peritus-consultor, debet iudex adsignare in his causis defensorem parti, quae nec defensorem habeat, neque seipsam defendere queat, concesso quoque, si opus fuerit, gratuito patrocinio.

§ 124.

In decreto seu rescripto quo deputantur periti, aperte explicetur, tum obiectum peritiae, allegatis, prout opus fuerit, instructionibus et documentis, tum modus quo periti in scriptis referant de confecta peritia.

§ 125.

1. Haec vero relatio confici potest duplici modo; 1.° ut fiant tot relationes quot sunt periti, exaratae et subscriptae a singulis peritis; 2.° vel unica fiat relatio quae explicat votum in quod maior pars peritorum devenit, indicatis variis opinionibus illorum qui dissentiunt, at

reticitis ipsorum nominibus; relatio communis subscribitur a singulis peritis.

2. In rescripto quo deputantur periti, debet designari quinam modus ex hisce duobus servandus sit in relatione conficienda.

§ 126.

1. Partes ius habent cognoscendi obiectum peritiae antequam perficiatur, nisi agatur de causa criminali vel etiam de gravi negotio ordinis publici, quibus in casibus expedit partes interesse habentes non certiorare de obiecto peritiae antequam perficiatur, sed eis communicare tantummodo peritiae exitum seu sententiam peritorum.

2. Partes postquam noverint obiectum peritiae, opportunas animadversiones facere possunt, ac etiam expetere mutationes circa rescriptum deputationis.

3. Fas est partibus opportunas animadversiones oretenus explicare perito in audientia, in qua ipsis manifestatur peritiae perficiendae obiectum et peritus iuramentum praestat.

§ 127.

Deinde pars diligentior citat: « *ad videndum expediri decretum super deputatione periti, ad eundem informandum et iuramentum a perito praestari...* ». Iudex rescribit: « *Obtinuit, et Dominus ad effectum de quo in precibus destinavit diem... in aedibus* vel *in sede tribunalis* ».

§ 128.

Notarius rogabit actum, qui nedum ab ipso notario subscribetur, sed etiam a iudice et a perito, ac in actis servabitur.

§ 129.

1. Potest iudex non deferre iuramentum perito, praesertim si votum emittere debeat de quaestionibus iuridicis-theologicis, potiusquam de certa quaestione facti.

2. Remittitur tamen prudenti iudicis arbitrio, deferre iuramentum perito etiam cum exhibet cancellariae relationem peritiae praesertim si in ipsa contineantur nova facti adiuncta.

§ 130.

1. In decreto quo deputantur periti, congrua pecuniae summa taxanda est pro expensis peritiae, ac etiam decerni debet a quanam parte sit solvenda.

2. Huiusmodi expensae regulariter ab illa parte solvendae sunt, quae peritiam petit, et in cuius utilitatem decernitur.

§ 131.

1. Pro causis nullitatis matrimonii ex capite impotentiae, tum in electione periti, tum in conficienda peritia, servanda est Instructio « *Cum moneat glossa* » quae prodiit e Sacra Congregatione Concilii anno 1840.

2. In casu quo citatae Instructionis regulae non omnes servatae fuerint, competit turno iudicare, utrum salva sit substantia probationis, vel aliquid in peritia omissum supplendum sit.

§ 132.

1. In diluendis exceptionibus propositis contra instrumenta vel acta publica et privata, quoties opus sit probare, an genuina sint necne, si non suppetat probatio per testes, adhibenda est peritia, quae peritis calligraphis, publica auctoritate probatis, si fieri possit, conficienda committitur per collationem scripturarum.

2. Collatio perficitur per examen, quo character scripturae, de quo dubitatur an tribuenda sit certo auctori, confertur cum charactere scripturae procul dubio ad eumdem auctorem pertinentis, quae ob oculos peritorum versatur.

§ 133.

Si quis ex peritis moriatur, non absoluto munere, vel muneri accepto renunciet, vel legitime recusetur, aut dispensetur a munere implendo, alius substituitur peritus vel a Iudice Instructore, vel a turno seu a Ponente, auditis partibus interesse habentibus.

§ 134.

Si factum quod constituit obiectum peritiae, non satis declaratum fuisse iudicibus turni videatur, ipsis integrum erit, ulteriores a peritis exquirere declarationes, necnon praescribere novam peritiam, aliis, etiam *ex officio,* peritis deputatis.

§ 135.

1. Votum peritorum tradetur iudici qui peritiam commisit, cuius erit examinare, an respondeat omnibus praescriptionibus rescripti mandatae peritiae ac, delato iuramento, si expediat, ad normam § 129, n. 2, votum unietur fasciculo actorum.

2. Votum denunciatur partibus, per *intimationem*, quae fit vel ad instantiam partis diligentioris, vel *ex officio*.

§ 136.

Iudices non tenentur conformare suum iudicium opinioni peritorum contra propriam persuasionem.

CAPUT IV.

DE POSITIONIBUS ET INTERROGATIONIBUS IUDICIALIBUS.

§ 137.

1. Utrique parti integrum est haurire ex confessione iudiciali partis adversae probationem factorum, quae ad causam spectant.

2. Id etiam permittitur in causis criminalibus et generatim in illis omnibus, quae ad bonum publicum spectant, in quibus accusato seu inquisito vel convento, positiones et interrogationes proponuntur a Promotore iustitiae.

3. In causis respicientibus vinculum matrimonii, aut validitatem S. Ordinationis ac professionis religiosae, idem vinculi Defensori competit.

§ 138.

In periodo instructionis fas est partibus petere, ut proponantur positiones et interrogationes ad obtinendam confessionem; sed petitio continere debet singula capita quaestionum super quibus petitur partis adversae responsio.

§ 139.

Petitione admissa est iudicis partem iubere ut interrogationibus respondeat; parte praecepto iudicis non obtemperante, facta habebuntur uti vera et confessa.

§ 140.

1. Iudex petitionem non admittet, nisi haec respiciat facta non mediocris gravitatis et ad causam pertinentia; hinc potest positiones et interrogationes corrigere, eisdemque alias magis opportunas substituere.

2. Positio quoad formam differt ab interrogationibus; ipsa enim exhibet assertionem facti, et proponitur parti *adversae* ad hoc, ut factum assertum pure et simpliciter admittat vel deneget.

§ 141.

Decretum quo admittuntur positiones et interrogationes, continere debet earumdem textum cum comminatione, quod si pars non respondeat, aut non excuset validis rationibus suum silentium aut suam absentiam, facta uti vera et confessa habeantur.

§ 142.

In causis non criminalibus responsio iuramento firmata sit oportet.

§ 143.

Si pars quae debet interrogari commoretur extra Urbem, neque possit commode citari ad comparendum, dantur litterae *rogatoriae*, iuxta formam superius constitutam.

§ 144.

Pro recipiendis responsionibus adsistet Notarius, qui eas in scriptis rediget, et deinde leget parti, ut, antequam easdem subscribat, aliquid possit addere vel corrigere, uti dictum est de testibus.

§ 145.

Pars, quae statuta die non comparuit, si in iudicio se sistat, absoluta iam instructione, et ante latam sententiam definitivam, potest, praevio turni decreto, admitti ad respondendum interrogationibus coram Iudice Instructore, dummodo solvat, absque iure repetitionis, quicumque sit exitus causae, expensas propter suam contumaciam factas.

§ 146.

1. Positiones et interrogationes enunciabunt articulos facti super quibus exquiritur probatio; subscribendae erunt a proponente vel ab eius procuratore, qui habeat speciale mandatum. Sufficit tamen primum mandatum *ad litem*, si contineat expressis verbis vel aequipollenter facultatem proponendi interrogationes.

2. Responsiones ipsa pars oretenus edere debet. Verum si agatur de iudicio non criminali, etiam eius procurator respondere valet, dummodo speciali mandato munitus sit.

3. Pars quae promovit interrogatorium, non potest adsistere responsionibus, nisi Instructor decreverit comparationem inter partes instituere.

4. In causis contentiosis quae privatum bonum respiciunt, comparatio non decernitur, nisi ad instantiam partium, et propositis a parte instante articulis interrogationum; decernitur autem etiam *ex officio* in causis criminalibus, et in aliis ad bonum publicum spectantibus.

5. Iudex potest in hisce postremis causis, etiam dum fit inter partes comparatio, proponere interrogationes *ex officio*.

§ 147.

Pars, promovens interrogatorium « *instat ut Dominus admittat positiones et interrogationes in eadem instantia propositas, et citet adversam partem ut eisdem respondeat, medio iuramento, cum monitorio ut si intra tempus et ad locum ab eodem Domino assignandum suo decreto non obtemperet, ipsa habeatur pro confessa ...* » Iudex Instructor, approbatis vel reformatis positionibus et interrogationibus propositis, rescribit: « *N. N. petiit et obtinuit ut supra et ad eumdem effectum citetur N. N. ad comparendum die ... hora ... in sede ... aut aedibus ...* ». Decretum citationis ita inscribitur: « *Citetur NN. ex adverso principalis ad respondendum die ... hora ... in sede ... positionibus et interrogationibus in actis datis, medio iuramento, alias videndum declarari confessum circa facta in articulis contenta* ».

Formula *positionum* haec est:

Primo, « *ponitur veritatem hanc esse, quod N. N. ponens mense Iulio solvit adversae parti scutata mille ad satisfaciendum ex integro suae obligationi; et si non veram arbitretur esse hanc summam adversa pars, fateatur quaenam sit vera summa* ».

Secundo, « *ponitur quod pars adversa tunc fassa sit coram Titio, sibi ex integro fuisse satisfactum de eo quod usque ad illam diem sibi debebatur* ».

§ 148.

Iudicis Instructoris erit exigere, ut responsiones sint *purae* et *simplices*, ita ut, facta in articulis contenta et ab alia parte allegata, admittantur vel denegentur.

CAPUT V.

DE IURAMENTO DECISORIO, SUPPLETORIO ET AESTIMATORIO IN LITEM.

ART. I. — *De iuramento decisorio.*

§ 149.

1. Iuramentum decisorium est quod una pars alteri defert eum in finem ut ad normam iuratae responsionis lis habeatur decisa, eademque sit *inappellabilis.*

2. Iuramentum deferri potest in quocumque stadio et momento litis.

3. Procurator nequit deferre, acceptare aut referre iuramentum, aut iam emissum revocare, nisi mandato speciali instructus sit.

4. Iuramentum deferens formulam proponat oportet.

§ 150.

Iuramentum potest deferri tantum:

1.° iis in quaestionibus de quibus transigi potest, quaeque non sint gravioris momenti, attenta conditione sive illius personae cui defertur, sive illius quae iuramentum defert;

2.° quoties ex una et ex altera parte aliqualis habeatur probatio, seu non plena;

3.° dummodo agatur de mero facto, praesertim si huius notitiam tantum adversarius, utpote collegii aut pii operis moderator aut administrator, habere possit.

§ 151.

1. Iudex rescriptum edit quo adprobat aut corrigit propositam iuramenti formulam; diem dicit, et locum assignat ad comparendum, cum admonitione « *quod si pars loco et tempore statutis neque iuret, neque se excuset legitime a iuramento praestando, aut iuramentum non referat, habeatur pro confessa* ».

2. Huiusmodi notificationis forma, factis debitis mutationibus, servanda est in quacumque specie iuramenti post eius admissionem.

§ 152.

1. Iuramentum delatum potest a parte cui defertur aut praestari aut referri deferenti.

2. Si pars neque iuramentum praestet, neque referat, ast se excuset, contendens hoc in casu se non obligari ad iuramentum dandum, iudicis erit aestimare, utrum adductae rationes eae sint ut partem eximant a praeiudicio implicitae confessionis.

3. Talis quaestio incidens definitur a turno, cui remittitur rescripto, « *per memoriale, citata parte* ».

§ 153.

Formula relati iuramenti a iudice probanda est ad normam § 151; et pro iuramento referendo attendendae sunt conditiones de quibus in § 150.

§ 154.

Pars cui refertur iuramentum tenetur aut illud praestare, aut se excusare legitime, ne sibi praeiudicet, prouti statuitur in § 152, n. 2.

ART. II. — *De iuramento suppletorio.*

§ 155.

1. Iuramentum dicitur *suppletorium,* si deferatur ad complendas probationes; istius vero delatio decernitur vel *ex officio* vel *ad instantiam* partium.

2. Deferri non potest nisi a turno, at dandum est coram Ponente, nisi excipere hoc iuramentum sibi turnus reservet.

3. Iuramenti delatio decernitur quoque a Iudice Instructore, cuius est idem recipere.

§ 156.

Ut admittatur a iudice hoc iuramentum, requiritur:

1.° quod versetur circa facta propria illius cui defertur;

2.° quod spectet ad quaestiones non gravioris momenti, attenta praesertim personarum conditione;

3.° quod circa factum aliqualis probatio habeatur.

§ 157.

Regulariter deferendum est ei cui favent potiores probationes; in pari autem conditione, reo.

§ 158.

Si pars cui defertur iuramentum, hoc dare renuat, alteri referre non valet; et tunc nisi se excuset legitime, iuxta modum praescriptum pro *decisorio* in § 152, n. 2, idem patitur praeiudicium.

§ 159.

Iuramentum suppletorium praestitum ab altera parte impugnari valet, qua falsum et erroneum.

ART. III. — *De iuramento litis aestimatorio.*

§ 160.

Iuramentum *in litem* seu *aestimatorium litis* illi parti defertur, quae probaverit sibi deberi quod sua actione continebatur, cuius debiti valor aut quantitas, ordinariis probationibus probari nequit, propter factum alteri parti imputandum ad culpam.

§ 161.

Hoc iuramentum defertur aut ad *instantiam* partium aut *ex officio*.

§ 162.

1. Pars quae huiusmodi iuramentum dare postulat, uniet libello petitionis notulam singularum rerum aut creditorum quae sibi vindicat, eorumdem valore et quantitate determinatis; declarando, se paratam esse suam assertionem iuramento confirmare.

2. Haec notula et declaratio a parte ipsa aut ab eius procuratore, vi tamen specialis mandati, subscribatur.

§ 163.

1. Si petitio fiat turno, et hic iuramentum admittat, post consuetam *notificationem*, apposita explere acta, ad normam rescripti admissionis, pertinet ad Ponentem, cuius est exhibitam rerum expetitarum notulam earumque valorem acceptare iuxta petita, aut *eam corrigere et reducere* et hinc rescribit: « *N. N. petiit ... et obtinuit ex rescripto S. Ordinis, et in sequelam Dominus destinavit diem qua in sede ... aut in aedibus ... idem N. N. praestabit iuramentum aestimatorium in litem iuxta petita ... vel iuxta modum ab ipso iudice praescriptum et cum intimatione* ».

2. Eadem ratione, hoc iuramentum admitti potest a Iudice Instructore in periodo instructionis.

§ 164.

Ponentis aut Iudicis Instructoris est, pro suo prudenti arbitrio, iubere loco iuramenti fieri peritiam, expensis tamen partis adversae, quoties utiliter peritia haberi possit.

CAPUT VI.

DE ACCESSU IUDICIALI.

§ 165.

1. Si necesse sit, ad causae decisionem loca aut res controversas inspicere, uti facile contingit in iudiciis *damni infecti, nunciationis novi operis, finium regundorum,* et in similibus, turnus ad *instantiam* partium, aut etiam *ex officio, accessum* decernere valet.

2. Iudex Instructor, si instructionem conficiens perpendat, Iudici pene necessarium esse *accessum* perficere, de hoc referat turno.

3. Turnus accessum decernens, si hunc explere non reservet integro tribunali, Ponenti committit ut ipse *accedat* et referat, firmo tamen praescripto sequentis paragraphi.

§ 166.

Decretum quo accessus praescribitur, praecise determinabit rem inspiciendam et inspectionis modum; atque praecipiet parti quae *accessum* expetierit, aut utrique parti, si *ex officio* decernatur, ut hae summam deponant, respondentem, prouti coniici potest, expensis necessariis in accessu perficiendo.

§ 167.

1. Si turnus hoc opportunum ducat, eodem decreto unum aut plures peritos nominare valet *ex officio,* aut eorumdem deputationem committere Ponenti.

2. Sive una sive altera ratione fiat deputatio peritorum, Ponentis est monere peritos de officio iis commisso.

§ 168.

Ponens ad *instantiam* partis diligentioris aut *ex officio,* diem dicit et horam *accessus.* Hoc rescriptum *per intimationem* deducetur ad notitiam partium et peritorum, si hi constituti sint.

§ 169.

Die et hora statutis, iudex una cum notario, peritis et partibus aut earum procuratoribus, si hi opportunum ducant interesse, perficient *accessum* ad effectum et iuxta modum in decreto significatum.

§ 170.

1. Partibus earumque procuratoribus ius est faciendi, dum perficitur accessus, animadversiones, declarationes, contestationes, quarum mentio fiet in relatione quam describit Notarius.

2. Decerni poterit, ut fiant descriptiones locorum in tabulis topographicis; vel ut tabularum exhibitarum fiat recognitio; nec non examen testium a partibus aut *ex officio* productorum; horum autem attestationes in scriptam relationem redigentur a Notario.

3. Item redigentur animadversiones et peritorum declarationes.

§ 171.

Scripta relatio, qua significabitur quilibet actus in accessu perficiendo positus, subscribetur a partibus aut ab earum procuratoribus, si interfuerint, a iudice et a Notario.

§ 172.

1. Si accessus propter distantiam locorum aut ob alias rationes perfici non valeat a iudicibus, deputabitur iudex delegatus, qui ad locum accedat una cum peritis.

2. In litteris *rogatoriis* ad hoc expediendis, dentur instructiones iuxta normas iam praescriptas, et exigatur a delegato ut transmittat relationem a Notario exaratam *de accessu*.

TITULUS V.

De sententiis.

§ 173.

Domini Auditores in turnum, aut in plenum collegium aut in aliam coetus formam adunati, ad normam can. 11, (*Lex propria*), dubiis respondentes legitime propositis et discussis, sententias pronunciant, quae sunt aut interlocutoriae seu incidentales aut definitivae.

§ 174.

1. Sententiae definitivae non poterunt revocari aut corrigi neque a turno qui eas protulit, neque ab alio Auditorum coetu, quicumque fuerit iudicum numerus iuxta diversas coetuum formas, uti in paragrapho

praecedenti, dummodo sententia definitiva non prodierit a collegio rotali, *videntibus omnibus.*

2. Attamen si error materialis inciderit in textu sententiae, sive in transcribenda parte dispositiva sententiae, sive in aliquo facto referendo, postquam effecta fuerit sententiae notificatio, pars cuius interest, promovit « *super correctione textus sententiae* » quaestionem incidentalem per *memoriale* apud eumdem turnum, qui sententiam tulit. Turnus petitionem admittens ex toto vel ex parte, rescribit: « *Ad Dñum Ponentem iuxta petita vel iuxta modum ...* ». Ponens autem curabit, ut correctiones iuxta turni rescriptum in sententiae textu fiant. - Turnus, si petitionem respuat, rescribit: « *Nihil* ».

3. Sententiae interlocutoriae seu incidentales possunt revocari, ad normam § 95.

§ 175.

Si moveatur quaestio incidens, et causa principalis in eo statu reperiatur ut definiri valeat in merito, una sententia tribunal utramque definiet.

§ 176.

Ea est sententia sive interlocutoria sive definitiva in qua conveniat pars absolute maior votorum, can. 31, § 3 (*Lex propria*).

§ 177.

1. Die prolationi sententiae statuta, Dñi Auditores conveniunt pro secreta causae discussione, cui non intererunt nisi soli iudices.

2. Hi, antequam ad discussionem accedant, iam decisionem coeperint oportet (seu *votum*) antea discussam et deliberatam cum Adiutore a studiis et cum iuvene studio addicto, vulgo *secreto*, eademque latine exaratur, instructa rationibus decidendi in iure et in facto.

§ 178.

1. Primus sermonem instituit Ponens, qui legit votum, opportunis factis declarationibus, etiam super causae processu per acta apud se posita. Deinde ceteri Auditores, ex ordine, prosequuntur sua vota legere eaque declarare, si opus sit.

2. Si decisiones inter se discrepent, et nascatur discussio, fas est Auditoribus a suo voto partim vel ex integro recedere; ast mutationes inductae et rationes significari breviter debent in voto scripto sub formula « *Accedo voto Domini ... et ob rationes in eodem voto expressas, vel ob ...* ».

3. Quoties in prima discussione haberi non potest maior pars votorum necessaria causae decisioni, differtur iudicium turno qui proxime habebitur per rescriptum « *Resolutio dabitur in proximo Auditorum conventu* », aut simpliciter « *Dabitur in proximo* ».

4. Decreta dilatione ad *proximum* turni conventum, hunc protrahere non licet ultra hebdomadam, nisi forte vacationes tribunalis intercedant (can. 31, § 4, *Lex propria*).

5. Vota scripta dabuntur Ponenti aut Auditori cui sententiam exarare demandatum est. Publicata sententia, ista vota tradentur Domino Decano, a quo asservanda sunt in archivio secreto decanali (can. 31, § 2, *Lex propria*).

§ 179.

1. Capta decisione, Ponens eam scribit sub forma responsionis ad dubia, eamdem uniens fasciculo actorum, uti partem sententiae dispositivam.

2. Dummodo tribunal non decernat, decisionem secreto servandam esse usque ad formalem sententiae publicationem, Notarius protocollo addictus, oretenus partibus causae decisionem communicare valet; eisdemque decisionis exemplar, si petatur, tradet. — Rescriptum quo iubetur, decisionem secreto servari ita concipitur « *et decisio maneat secreta usquedum prodeat sententia* ».

3. Haec intra decem dies a decisione edenda est, aut ad summum, intra triginta dies in causis implicatioribus, praesertim ob plura quae proponuntur dubia, et ob copiam documentorum.

4. Sententia exaranda est a Ponente, vel ab alio ex Auditoribus, cui hoc munus in secreta causae discussione commissum sit.

§ 180.

Si in secundo quoque Auditorum conventu, haberi non possit pars maior votorum necessaria ad decisionem, quum singuli Auditores dent dubiis propositis diversas responsiones; perpendatur utrum expediat, vel alia documenta aut probationes exquirere in declarationem cuiusdam facti controversi, vel partes invitare ad magis specificam dubiorum concordationem; nisi opportunius sit, quaestionis solutionem differre per rescriptum: *Dilata*, aut *Reproponatur*, aut *Non constare*, aut *Non satis constare*. Quod si nullum ex his remediis ad optatum exitum conducere valeat, Ponens Domino Decano significabit statum quaestionis, ut ad normam quoque can. 11 (*Lex propria*) aliter provideatur.

§ 181.

1. Sententiae definitivae complecti debent:

a) Nomen, cognomen, et personarum litigantium qualitatem, eo modo, quo in citationis actu descriptae sunt: nec non nomen et cognomen earumdem procuratorum;

b) Intentionem actoris, seu actionem iudicialem cum conpendiaria facti et actorum causae expositione;

c) Rationes decidendi tam in facto, quam in iure;

d) Decisionem, seu partem dispositivam et formulam executivam;

e) Indicationem diei, mensis, anni, et loci in quo decisio prolata fuit;

f) Subscriptionem iudicum, qui sententiam protulerunt, et notarii.

2. Sententia debet lingua latina exarari (can. 32, § 3, *Lex propria*).

§ 182.

Sententia definitiva nulla est, si rationes tam in facto, quam in iure non contineat (can. 32, § 3, *Lex propria*).

§ 183.

1. In dispositiva parte sententiae, si actor careat actione, aut si eadem probata non fuerit, iudices dubiis simpliciter *Affirmative* vel *Negative* respondentes, iuxta diversam formulae conceptionem, reum absolvunt.

2. Si actio iusta sit et comprobata, iudices reum damnant, addendo simplici responsioni, *Affirmative* vel *Negative*, dubiis datae, verba: « *iuxta modum*, etc. » quoties explicari et determinari debeant certa obiecta, nempe vel pecuniarum summae solvendae, vel praestatio factorum, in quibus reus damnatur.

3. In quaestionibus incidentalibus, ordinationem processus respicientibus, datur responsio per verba: *Ad mentem*, vel rescripto additur: *Ad mentem*, ut explicetur modus, quo perficiendus sit actus.

4. Quando actio regulari modo non fuit proposita, iudices respondent: *Affirmative* vel *Negative*, iuxta dubiorum formulam; vel *Orator utatur iure suo coram Ordinario in via administrativa* », vel « *Orator utatur iure suo, si et quatenus et coram quo de iure* ». Contra, quoties constat, actionem carere probatione circa aliquod peculiare obiectum, et pariter constat probationes probabilius posse compleri, respondetur: « *Dilata et coadiuventur probationes, tum super hoc puncto ... tum super ...* ».

§ 184.

1. Definitiva sententia complectetur condemnationem in expensis, qua decernitur, an alter tantum ex litigantibus, vel an uterque litigans, et quanam mensura expensas iudiciales sustinere debeat.

2. In sententiis interlocutoriis aut incidentalibus, expensarum condemnationes reservandae erunt ad litis terminum.

§ 185.

1. In expensis condemnatur victus, si iudices censeant, eum temere litigasse.

2. Iniungetur compensatio expensarum ex integro, vel ex parte, si litigantes succumbant, vicissim, in aliquo ex capitibus controversiae, seu *pro rata victoriae* fit condemnatio in expensis.

3. Praescribetur expensarum compensatio, si iudices censeant, victum non fuisse temerarium litigantem, adeo ut nulla fiat refectio expensarum ex parte victi, favore victoris.

4. In causis matrimonialibus et aliis id genus, habenda erit ratio paupertatis partis victae, adeo ut etiamsi haec non habuerit legitimam litigandi causam, tamen expensarum compensatio decernatur. Quod si pars victa se reddiderit contumacem, et minime pauper sit, nihilo secius, propter facti adiuncta, aliquando magis expedit decernere expensarum compensationem.

5. In causa criminali qui condemnationem patitur, expensas iudiciales solvere debet, excepto casu quo reo per ipsam condemnationem subtrahantur fructus omnes beneficiales, aliique reditus eidem aliunde non suppetant.

§ 186.

Expensarum taxatio, quando earum compensatio locum non habeat, aut partes communi consensu eas non determinent, pertinet ad Ponentem.

§ 187.

Ponens aut Auditor extensor sententiam conficit, fideliter e suorum coauditorum votis deducendo rationes decidendi in iure et in facto; adductis dubitandi rationibus et responsionibus iisdem datis: omnia haec breviter, ordinate et distincte explicet.

§ 188.

1. Ponens aut Auditor extensor, postquam tempore designato sententiam redegerit, per studii Adiutorem, eam prius exhibebit Auditoribus turni, et deinde Notario, ut eidem subscribant.

2. Sententiae textus autographus a studii Adiutore transmittitur ad Notarium, protocollo addictum, ut eum in actis cancellariae asservet, et vel ipse, vel alii notarii tribunalis exemplaria in authentica forma conficiant, ad partium vel aliorum interesse habentium instantiam.

3. Protocollo autem addictus nullum exemplar petentibus exhibebit, nisi de mandato Ponentis aut Decani, iuxta normam can. 10, § 2 (*Lex propria*).

§ 189.

Exemplar authenticum inscriptionem referet nominis *Summi Pontificis pro tempore* regnantis, et nomina geret Auditorum, qui sententiam suis subscriptionibus munierunt, cum indicatione diei editae sententiae: postremo loco formulam executoriam continebit, et subscribetur a Notario.

§ 190.

Formula executoria consistit in praescriptione facienda dioecesanis Ordinariis et ministris competentium tribunalium, ut perfectam sententiae executionem curent, et adversus reluctantes procedant ad normam sacrorum canonum, et praesertim cap. III, sess. 25, *De ref.*, Concil. Trid.: idcirco sequens adhibebitur formula: « *Mandamus Ordinariis locorum et ministris tribunalium, ad quos spectat, ut executioni mandent hanc sententiam, et adversus reluctantes procedant ad normam ss. canonum et praesertim cap. III, sess. 25,* De ref., *Concilii Trident., iis adhibitis executivis et coercitivis mediis, quae magis efficacia et opportuna pro rerum adiunctis extitura sint* ».

§ 191.

1. Exemplar authenticum in forma executoria integre notificabitur alterius partis procuratori, quando hic constitutus sit; aliter ipsi parti, et notificabitur per apparitorem.

2. Si pars, quae procuratore caret, domicilium habeat extra Urbem, notificatio fiet per Curiam dioecesanam, cuius iurisdictioni subiacet pars ipsa.

3. Curia dioecesana tribunali S. Rotae testimonium exhibebit, se sententiam notificasse, indicato die factae notificationis.

§ 192.

Sententiae notificentur ad instantiam partium interesse habentium, excepto casu, quo tribunal statuat *ex officio* notificari, idque fiet, quoties hoc intersit boni seu ordinis publici, aut expetant aliae iustae causae.

TITULUS VI.

De expensis iudicialibus fructibus et damnis aestimandis et de redditione rationum.

CAPUT I.

DE EXPENSARUM IUDICIALIUM TAXATIONE.

§ 193.

1. Post sententiae notificationem pars victrix victam citat « *ad videndum taxari et moderari expensas iudiciales* » apud Ponentem cui exhibet elenchum expensarum iudicialium, quae comprobandae erunt, relato, ad quolibet expensarum caput, numero taxationis statutae in *Lege propria*.

2. Potest etiam fieri locus refectioni damnorum, *prout et quatenus de iure:* scilicet quoties sententia praescribat etiam damnorum refectionem, quam determinare pertinet ad Ponentem, iuxta normas sequentis capitis.

§ 194.

Ponens, si adsit oppositio circa expensas, perpensis exceptionibus alterius partis, eisdemque discussis, quatenus opus sit, exhibitam expensarum computationem redigit ad normam legis, et ita rescribit: « *Visis et perpensis omnibus et singulis partibus praesentis computationis, taxavit et moderavit expensas iudiciales in libellas ... pro quibus expedivit mandatum executivum ...* ». Hoc decretum exarabitur in charta rotali bullata, exhibendo a parte cuius interest. Super citatione autem ita rescribitur: « *Provisum in contemporanea ordinantia* »

§ 195.

1. A Ponentis decreto potest fieri appellatio ad **eumdem** turnum, qui sententiam protulit in expensis condemnantem.

2. Hoc incidens proponitur *per memoriale,* proindeque studii Adiutor super appellationis instantia rescribit: « *Remisit instantiam ad turnum, et mandavit proponi per memoriale* ».

§ 196.

1. Quaestio *incidens* circa expensarum iudicialium taxationem exoriri potest quoad ius unius partis adversus aliam, repetendi scilicet expensas iam solutas, quoties utraque pars contendit, se aut ex integro, aut in parte victoriam retulisse, quum nempe condemnatio in expensis decreta fuit *pro rata victoriae.*

2. Quoties Ponens aut studii Adiutor, controversiam componere non valeant, vel partes non acquiescant decreto, controversia ad turnum remittitur, consueto rescripto, cauto tamen, ut duae partium instantiae pertractentur *sub unico memoriali,* scilicet contineantur sub unica quaestione dirimenda rescripto. Hinc si praedictae duae petitiones exhibitae fuerint ante decretum, fit rescriptum: « *Praevia unione instantiarum, remisit easdem ad turnum, et mandavit proponi sub unico memoriali* ». Si prolato iam decreto remissionis ad turnum, prodeat instantia alterius partis, sibi etiam victoriam adscribentis, providetur hoc rescripto: « *Remisit instantiam ad turnum et mandavit proponi utramque sub unico memoriali* ».

§ 197.

1. Si qui condemnantur in expensis sint plures, nequeunt considerari tamquam in solidum damnati, sed dumtaxat *pro rata,* habita ratione rei quam in iudicio expetebant, dummodo lex aliter non disponat in casu controverso, neque quaestio sit de obligationibus solidalibus.

2. Curatores et administratores bonorum et locorum piorum, quando gravia adsint motiva, possunt damnari personaliter in expensis, absque ullo repetitionis iure.

§ 198.

1. Condemnatio in expensis non omnes complectitur expensas, factas pro singulis instantiis in variis iurisdictionis gradibus, nisi pars appellans appellationem interposuerit ab hoc quoque primae sententiae articulo.

2. Tribunal, hoc etiam in casu, ex iustis causis, declarare potest fuisse compensatas expensas in antecedentibus instantiis factas, et condemnationem limitare ad solum iudicium S. Rotae.

§ 199.

1. Si appellatio ad S. Rotam interponatur, antequam expensarum taxatio locum habuerit apud Curiam dioecesanam, Ponentis est post rotalem sententiam, taxare expensas in antecedentibus instantiis factas.

2. Elenchus expensarum exhibebitur in cancellaria S. Rotae a parte victrice, interesse habente, et declarabitur authenticus a cancellariis tribunalium, e quibus singuli elenchi remittuntur.

§ 200.

Maxime interest, ut eiusmodi quaestiones decidantur a Ponente, quin recursus fiat ad turnum, ne nimium lites protrahantur cum gravi partium damno, et expeditior et facilior fiat solutio. — Quae animadversio partes ipsas inducere debet, ut libenter obsequantur sollicitudinibus Ponentis, diligenter omnem rationem experientis ad partes conciliandas de bono et aequo.

CAPUT II.

DE RATIONUM REDDITIONE ET DE COMPUTATIONE ET AESTIMATIONE FRUCTUUM ET DAMNORUM.

§ 201.

1. Quando datur locus redditioni rationum, tribunal parti rationem redditurae, congruam dilationem assignabit, praevia monitione, ut, si, nulla accedente iusta causa, expensarum elenchus non exhibeatur termino praefixo, pars, redditionem rationum exposcens, admittatur ad praestandum iuramentum *in litem* circa summam, quae debetur, non exclusis aliis probationum mediis.

2. Quoties turnus id sibi expresse non reservaverit, approbare computationem et acta explere, quae huc referuntur, spectat ad Ponentem, aut ad eius studii Adiutorem, iuxta normam § 12, n. 4.

§ 202.

1. Elenchus expensarum exhibendus est cum documentis expensas comprobantibus, et continere debet:

a) statum rerum, quarum reddenda est ratio;

b) rationes accepti et expensi;

c) credita exigenda et res recuperandas.

2. Postremo loco continebit recapitulationem et compendium debiti vel crediti, et subscribetur a parte, quae insuper coram Ponente adsistente Notario, iurare debebit de veritate quoad singula rationum capita.

3. Possunt admitti, tamquam comprobata, illa expensarum capita minimi valoris, de quibus dare quis nequit, aut non vult syngrapham receptionis dummodo sint veritati et aequitati conformia, salva facultate harum mentionis faciendae, si hoc opportunum videatur, in formula, sub qua iuramentum emittetur.

4. Pars rationem reddens, alteram partem, per apparitorem, certiorem reddere debet de tempore et loco, quibus huiusmodi documenta exhibebit, praevio tamen consueto rescripto Ponentis, aut Iudicis Instructoris, seu: « *Notificetur* ».

§ 203.

Si pars ad computationem redigendam uti opera alicuius ratiocinatoris, vel alias necessarias expensas facere debeat, potest eidem indemnitas in antecessum concedi, iuxta prudens turni aut Ponentis arbitrium.

§ 204.

1. Partibus consentientibus, approbatur redditio rationum per rescriptum, scilicet: « *De consensu partium, peracta rationum redditio rata habetur et confirmatur, et conceditur mandatum executivum* ».

2. Si partes non consentiant, proceditur sicut in omnibus aliis incidentibus.

§ 205.

Pro computatione fructuum solvendorum aut damnorum refectione, applicantur dispositiones praecedentium paragraphorum, congrua congruis referendo.

§ 206.

1. In denuntiationibus de damno infecto quod timetur, aut ob novum opus, quum probari debeat, utrum iusta sit atque iuris et facti rationibus innitatur querela, turnus ipse aut Ponens, prouti magis opportunum videatur, uti queunt accessu iudiciali, aut peritorum opera, iuxta procedendi regulas in anterioribus paragraphis statutas.

2. Provisiones, quae hac de re decernuntur, sunt executivae et inappellabiles ad normam §§ 83 et seq., firmo iure personae conventae, dandi potius idoneam cautionem quae acceptanda erit, dummodo sit revera sufficiens ad praeveniendum cuiuslibet damni periculum.

TITULUS VII.

De exemptione ab expensis iudicialibus, de earumdem reductione, et de gratuito patrocinio.

§ 207.

1. Actor aut reus et etiam uterque, si ratione paupertatis expensas iudiciales nequeant sustinere, ius habent ut ab eisdem immunes sint, et una simul gratuito patrocinio fiet locus, assignato advocato qui gratuitum patrocinium aut gratuitam adsistentiam praebeat, nisi partes vel alterutra, per se ipsae sistere et iura sua dicere velint coram iudicibus. (*Lex propria - Appendix, cap. IV*).

2. Si conditio paupertatis litigantium talis sit, ut hi expensas partim valeant exsolvere, fit locus reductioni expensarum iudicialium, quae sustinendae essent, firma tamen concessione patrocinii gratuiti, uti in num. praeced.

3. Si decreta fuerit reductio tantum expensarum iudicialium, qui huiusmodi decretum tulit, debet simul limites statuere intra quos reductio conceditur; veluti in dimidium vel in duas tertias partes expensarum, adeo ut pro rata concessae reductionis, reducantur proventus ad aerarium S. Sedis, ratione sive taxarum sive expensarum uti in n. 5, spectantes, nec non proventus qui cedunt in retributionem operis a tribunalis administris praestiti.

4. Hinc concessa exemptione aut reductione expensarum iudicialium, in libros rationum debent referri expensae omnes, quae sustinendae essent a parte, nisi eiusmodi beneficio frueretur.

5. Expensae pro versione actorum ab una in aliam linguam, pro documentis transcribendis aut typis edendis, pro testium productione aut peritiarum expletione, et ita porro, solvuntur a tribunali, salvo iure refectionis expensarum, sive ex parte, si concessa fuit reductio expensarum, sive ex integro, uti cavetur in § ultima h. t.

§ 208.

Petitio exhibebitur Ponenti opportunis instructa documentis, non modo circa conditionem paupertatis, sed etiam super meritum causae, dummodo ad meritum quod attinet, non agatur de causa quae ad Sacrae Rotae tribunal per *commissionem* pervenerit.

§ 209.

1. Ponens priusquam ad admissionem vel reiectionem petitionis procedat, partem adversam audiet, Promotorem iustitiae, et in causis respicientibus vinculum matrimonii aut validitatem professionis religiosae, aut sacrae Ordinationis, vinculi Defensorem, Decanum advocatorum consistorialium, et, si necessarium ducat, alias etiam notitias exquiret.

2. Praedictae personae, per nuncium iussu Ponentis transmissum convocentur, ad simul deliberandum, si speciales casus difficultates hoc expostulent, arbitrio Ponentis.

§ 210.

A rescripto quo exemptio aut reductio expensarum iudicialium et gratuitum patrocinium denegetur, potest appellari ad turnum vel Auditorum coetum, cui causa iudicanda est, quaestionem incidentalem promovendo.

§ 211.

Personis, de quibus in § 209, petitio sive de patrocinio gratuito sive de reductione expensarum notificabitur, una cum documentis necessariis ad deliberandum circa eamdem petitionem. Reliquorum documentorum notitia apud cancellariam tribunalis assumi poterit.

§ 212.

Huic processui non est locus quando Curia, quae acta causae transmittit ob appellationis iudicium, fidem facit de paupertate partis, iam ad exemptionem expensarum et ad gratuitum patrocinium admissae in priori iudicio: tunc enim habendum erit ut notorium et incontroversum paupertatis factum, dummodo tamen constet de praesumpto bono iure contendentis.

§ 213.

Tam in hoc casu, quam in ceteris, in quibus a Ponente admissum fuerit patrocinium gratuitum cum exemptione ab expensis iudicii ex toto vel ex parte, licet non modo Ponenti, sed etiam parti adversae, Promotori iustitiae, et vinculi Defensori in causis indicatis in § 209 nec non Decano advocatorum consistorialium, petere a turno ut dictum beneficium revocetur, si, vel ex actis causae vel ex aliis documentis, non adesse constet assertam paupertatem; aut videatur, propter causam

fundamento vel bona fide destitutam, privilegium concessum non esse servandum.

§ 214.

Haec petitio constituit incidens quod per *memoriale* evolvitur apud turnum aut Auditorum coetum, qui debet principalem quaestionem decidere.

§ 215.

1. Decretum, patrocinium gratuitum concedens, debet ad normam n. 6, cap. IV *Appendicis* (*Lex propria*), designare personam advocati, qui mandatum habebit, ut in sequenti numero statuetur.

2. Ponens advocatum designabit, praehabito Decani assensu, qui ad normam canonis 45, § 2 (*Lex propria*), dabit sua subscriptione munitum gratuiti patrocinii mandatum, nec aliud exquiritur a parte cui advocatus patrocinari debet.

§ 216.

Si advocatus cui patrocinium gratuitum committitur, officium suum debita diligentia non adimpleat, ad illius observantiam revocabitur a Ponente, *ex officio*, aut *ad instantiam* sive partium quarum interest sive Promotoris iustitiae.

§ 217.

Promotoris iustitiae est invigilare ut neque indebite gratuitum patrocinium concedatur, neque hoc patrocinium negligenter vel dolose exerceatur; idcirco, si oporteat, instet apud Ponentem et etiam apud turnum, si Ponens non exciperet petitionem, aut iussionem turni executioni non demandaret.

§ 218.

1. Si pars quae gratuito patrocinio usa sit, victoriam retulerit, et eam pecuniae summam consecuta fuerit aut aliquam rem in sua aestimatione quintuplo maiorem summa quae solvenda esset pro expensis iudiciariis, neque ex pecuniae summa aut e re iudicio obtenta aliquid pro taxis, retentionibus vel solutionibus detrahendum sit, ab ista iudiciales expensae erunt praecipiendae, non vero honoraria advocati aut procuratoris.

2. Si vero eadem pars nedum victoriam referat, sed adversa pars in expensis iudicialibus condemnetur, haec non tantum expensas iudiciales solvet, sed etiam advocati aut procuratoris alterius partis honoraria.

TITULUS VIII.

De renuntiatione instantiae, actionis iudicialis, aliorumque causae actuum.

§ 219.

1. Pars quae ad normam can. 34 (*Lex propria*) intendit renuntiationem emittere, id potest efficere in quocumque statu et gradu causae.

2. Ut renuntiatio a iudice admittatur, debet esse absoluta, nullique conditioni aut reservationi subiecta, in scriptis data, subsignata cum loci et temporis indicatione, a renuntiante, vel ab eius procuratore, speciali tamen mandato munito.

3. Pro renuntiandis rebus aut iuribus ecclesiasticis, quae litis obiectum constituant, servetur ius commune quoad necessitatem expetendi beneplacitum Apostolicae Sedis.

4. Ut renuntiatio suum sortiatur effectum, acceptata sit oportet ab altera parte, cui facienda est notificatio: subintelligitur autem acceptata, si, intra congruum temporis terminum a Ponente assignandum, non oppugnetur.

5. Debet admitti a Ponente qui curam habebit, ut serventur conditiones superius indicatae.

6. Renuntiatio ab altera parte aut tempore debito non oppugnata, aut in causis spiritualibus et in aliis ad bonum publicum spectantibus, iis rationibus oppugnata, quae iudici videantur non attendendae, et hinc a iudice admissa sine acceptatione alterius partis, nihilo secius plenum sortitur effectum iuridicum.

§ 220.

Renuntiatio facta ab actore vel a reo post sententiae prolationem, aequivalet rei iudicatae irrevocabili contra renuntiantem.

§ 221.

Si quaestio circa validitatem renuntiationis oriatur in via incidentali, ad turnum seu ad coetum Auditorum cui res pertinet, deferetur; si vero, absoluta iam instantia iudiciali aut in primo aut in gradu appellationis apud turnum, in via principali exoriatur, defertur ad tribunal Apostolicae Signaturae.

§ 222.

Si pars cui defertur iuramentum de secreto servando, ad normam § 31, num. 4, idem dare detrectet; aut iussa certam pecuniae summam deponere, decreto non obtemperet, quin exemptionem ab expensis legitime obtinuerit; vel si eadem intra praefixum terminum, absque legitima excusationis causa, litem prosequi vel aliquem actum ponere negligat aut renuat, censetur iuri suo renuntiasse; et hinc Ponens suo decreto declarare valet, partem vel ipsam litem vel certi iudicialis actus positionem aut instructionem deseruisse, firmo praescripto § 28, n. 3, nec non § seq.

§ 223.

Pars renuntians debet expensas solvere iudicii aut saltem singulorum actuum renuntiationi respondentium.

TITULUS IX.

De appellatione a sententiis aut a decretis rotalibus.

§ 224.

1. A sententia rotali definitiva, quae non sit sententiae a S. Rota aut ab altero tribunali editae conformis ideoque non sit eiusdem confirmatoria, potest fieri appellatio ad turnum proxime sequentem, ad normam canonum 12 et 33 (*Lex propria*).

2. Appellationes a sententiis *incidentalibus* seu *interlocutoriis* propositae, ab eodem turno cognoscendae sunt qui sententias protulit.

3. Prolata sententia definitiva, appellatio interposita circa sententiam incidentalem in definitiva decisam, defertur ad proxime subsequentem turnum, uti in praecedenti n. 1.

§ 225.

Si sententia plura capita aut dubia complectatur, et quoad nonnulla sit confirmatoria, quoad alia sit revocatoria, appellatio non conceditur pro ea parte, quae iam fuerit duabus conformibus sententiis iudicata, excepto casu quod una pars cum alia sit connexa eidemque accessoria.

§ 226.

1. Si oriatur quaestio de iure appellandi necne, iuxta duas paragraphos praecedentes, decisio fiet a turno, ad quem spectat appellationis iudicium.

2. Sententiae hanc controversiam definientes sunt inappellabiles, excepto recursu ad supremum Signaturae tribunal.

§ 227.

Appellatio statuto tempore et praescriptis formis interposita, effectum suspensivum producit, exceptis casibus, in quibus aut ex lege aut ex decreto iudicis, locum habet executio provisoria.

§ 228.

Quando executio provisoria, in primo gradu expetita, concessa non fuerit, peti potest per incidentalem instantiam et per *memoriale* in appellationis iudicio.

§ 229.

1. Si executio provisoria fuerit praescripta, ad normam § 84, nequit appellans, a turno appellationis, illius revocationem aut executionis inhibitionem exquirere. Attamen petere potest ut executioni provisoriae idonea et aequipollens cautio subrogetur.

2. Haec subrogatio peti debet per instantiam incidentalem et per *memoriale* alteri parti notificandum.

§ 230.

1. In appellationis iudicio nequeunt proponi nova dubia meritum causae respicientia, quae si proponantur, a Ponente vel a turno *ex officio* reiici debent.

2. Possunt novae probationes deduci, nec non incidentia et exceptiones ad quaestionem principalem spectantes promoveri.

3. Possunt expeti, prouti res per sententiam definita patiatur, aut usurae aut fructus qui maturaverint post sententiam, vel damnorum reparatio quae pars post eamdem sententiam passa fuerit.

§ 231.

Si iudices turni, a quo fit appellatio, insoluta reliquerint quaedam ex propositis dubiis, respondendo aut *Dilata* aut *Non proposita*, appellatio fit tantum a dubiis decisis et etiam ab iis quae nondum sint decisa,

dummodo haec connexionem cum decisis habeant, et eisdem tamquam accessoria sint.

§ 232.

1. Etiam in iudiciis appellationis admittitur interventus tertiae personae ad normam § 97.

2. Praedicta persona voluntarie interveniens, appellare censetur a sententiis anterioribus, perinde ac contra se essent prolatae.

§ 233.

1. Quocumque in casu utilis erit actori appellatio interposita a reo et viceversa.

2. Appellatio ab uno aut a pluribus litis consortibus interposita, proderit omnibus, qui in sententia comprehenduntur.

§ 234.

Etiam in iudicio appellationis acta praeparatoria aut executoria, non secus ac in prima instantia, perficientur a Ponente turni appellationis.

§ 235.

1. Appellatio interponitur per petitionem exhibitam Ponenti turni qui sententiam aut decretum protulit; hic autem, si sententia sit appellabilis ad normam paragraphorum praecedentium, rescribit: « *Admittatur et procedatur ad ulteriora, idque notificetur* ». Idem rescriptum dat Ponens si decretum a se editum appellatione impetatur; addito tamen « *procedatur ad ulteriora per memoriale* aut *concordato dubio* »; ad normam §§ 86 seq.

2. Appellationis instantia gravaminis motiva complectetur, nisi agatur de appellationibus iure interponendis in re matrimoniali.

3. Si appellatio exhibeatur a procuratore, hic simul cum instantia debet in cancellaria deponere procurationis mandatum ad prosecutionem appellationis.

§ 236.

1. Appellatio interponenda est intra decem dies, qui decurrunt a sententiae aut a decreti notificatione.

2. Si intra sex menses ab interposita appellatione, appellans nullum ponat actum iudicialem ad prosecutionem appellationis, haec perempta habebitur, et sententia fit executoria.

§ 237.

Dñus Decanus, legitime concessa appellatione a sententiis definitivis, decreto suo determinabit turnum, qui ad normam can. 12, § 3 (*Lex propria*) iudicare debebit appellationis instantiam.

§ 238.

Hisce appellationis iudiciis communes sunt normae processuales statutae pro instantiis in primo gradu apud tribunal S. Rotae pertractandis.